Makale / Article

Liberal Demokraside Elitlerin Yeri ve Rolü

Cennet Uslu*

Öz

Demokrasinin klasik anlayışı modern demokrasinin pratikteki işleyişini yansıtmadığı ve gerçekçi olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Pek çok teorisyen modern demokrasinin ampirizme dayanan gerçekçi bir teorisini geliştirme konusunda girişimlerde bulundu. Genel olarak demokratik elitizm teorisyenleri olarak anılan bu yazarlar, demokrasi yönetimlerinde halkın veya çoğunluğun iradesinin değil, elitlerin başat unsur olduğunu savundular. Ampirik araştırmalara dayanarak; halkın siyasi meseleler söz konusu olduğunda ilgisiz, bilgisiz, irrasyonel, kısa vadeli düşünen, kendini çıkarlarını gözeten ve haklar, özgürlükler ve demokrasi konusunda elitlerden daha olumsuz bir görüşe sahip olduğunu ileri sürdüler. Ölçek meselesi ve bahsedilen araştırma çıkarımlarına dayanarak elitlerin demokrasilerde hayatî bir yeri ve rolü olduğunu iddia ettiler. Temsili demokrasinin ve dolayısıyla elitlerin modern toplumda demokrasiyi mümkün kıldığı sonucuna ulaştılar. Liberal demokrasilerin kurulması ve istikrarı için; elitlerin demokrasinin temel kuralları ve değerleri üzerinde gönüllü bir uzlaşıya sahip olmaları, tek bir bütünleşik elit yerine çoğul elitlerin bulunması, elitlerin göreve gelebilmek için seçimlerde seçmenin oyu için rekabet etmeleri, elitlerin etkin yönetim için seçmenleri karşısında belli bir otonomiye sahip olmaları ve elitlerin ahlâken ve yeterlilik bakımından nitelikli olmaları gerektiğini ileri sürdüler.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Elitizm, Rekabetçi Demokrasi, Elit Uzlaşısı, Halk, Elitler.

The Place and the Role of Elites in Liberal Democracy

Abstract

The classical understanding of democracy has been criticized on the grounds that it does not reflect the practical functioning of modern democracy and is unrealistic. Many theorists have attempted to develop a realistic theory of modern democracy based on empiricism. These writers, who are generally referred to as theorists of democratic elitism, argued that the elites are the dominant element in democracies, not the people or will of the majority. Based on empirical research; they argued that the public is uninterested, uninformed, irrational, short-sighted, self-interested when it comes to political issues, and has a more negative view of rights, freedoms and democracy than the elite. Based on the issue of scale and the research implications mentioned, they argued that elites have a fundamental place and a vital role in democracies. They concluded that representative democracy, and therefore elites make democracy possible in modern society. For the establishment and stability of liberal democracies; they argued that the elites should have a voluntary consensus on the basic rules and values of democracy, that there should be multiple elites instead of a single integrated elite, that the elites should compete for the votes of the electorate in order to take office, that the elites should have partially autonomy from their constituents and that the elites should have particular qualifications in terms of morality and competence.

Keywords: Democratic Elitism, Competitive Democracy, Elite Consensus, Elites, People.

*Doç. Dr. | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
caktuslu@gmail.com | ORCID: 00000-0002-3481-4104 | DOI: 10.36484/liberal.1096954
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 27, Sayı:106, Bahar 2022, ss.1-34.
Gönderim Tarihi: 1 Nisan 2022 | Kabul Tarihi: 2 Haziran 2022

Giriş

Demokratik elitizm teorileri 20. Yüzyılda siyaset teorisinin ana akımlarından biri haline geldi. Siyasî düşüncede elitizmin tarihi antik Yunan'a kadar geri gitmekle birlikte, bilhassa 20. Yüzyılda siyaset biliminin başlıca konularından ve çalışma alanlarından biri hâline geldi. Geleneksel anlayışta elitizm, insanın doğal, hatta kutsal ve olması gereken bir örgütlenme biçimi olarak olağan kabul edilmesine rağmen, modern dönemde, aydınlanmanın getirdiği eşitlik ve özgürlük idealleri elitizmi kirliler sepetine attı. Liberalizm ve sosyalizm gibi insan özgürlüğü ve eşitliği idealini gerçekleştirmeyi vadeden modern ideolojilerin karşısına çıkan modern elit teorileri, o işin pek de öyle kolay olmayacağını ileri sürdü. Modern elit teorilerini daha çarpıcı yapan unsur ise demokrasinin pratiğinin kaçınılmaz olarak elit yönetimi ile sonuçlanacağı savını benimsemeleridir.

Elitizm teorileriyle ilgili iki temelde ayrım yapılabilir. İlk temel elitizm teorisinin, elitizmi normatif olarak (prescriptive) mı savunuyor olduğu, yoksa meseleye ampirik olarak (descriptive) mı yaklaşıyor olduğudur. Yani, elitlerin yönetimi "olması gereken" mi, yoksa "olan" olarak mı görülmektedir. İkinci ayrım elitlerin varlığı demokrasiyi ortadan mı kaldırır, yoksa, elitlerin varlığına rağmen demokrasiden bahsedebilir miyiz, hatta elitler olmadan demokrasi mümkün mü soruşturmasına bağlıdır.

İlk meseleyle ilgili olarak modern dönem elitizm teorisyenlerinin, temelde meseleyi ampirik olarak ele aldığını, demokrasiyi dışlayan açıktan bir elitizm savunusu yapmaya girişmediği söylenebilir. Elitizm teorisyenlerinde, temelde bütün sistemlerde olduğu gibi demokrasilerde de elitlerin varlığını göstermeye ve bunun bir realite olarak kabul etme eğilimi görülmektedir. Bütün büyük ve karmaşık toplumların kaçınamayacağı bir gerçek olarak, toplumların yöneten elitler ve yönetilen halk olarak ikiye ayrıldığı ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, bu gerçeğe nasıl yaklaşıldığı konusunda farklılıklar oluşmaktadır. Bu noktada ikinci meseleye de giriş yapmış oluruz. Bu gerçek karşısında bazıları demokrasinin imkânsız olduğuna -bir kısmı hayal kırıklığı içinde veya bir kısmı sevinçle- hükmedebilmektedir. Diğerleri ise bu gerçeğe rağmen demokrasinin mümkün olduğuna veya bu gerçek sayesinde demokrasinin mümkün hâle geldiğine inanmaktadır. Demokrasinin elitlerin varlığına rağmen veya elitler sayesinde mümkün olduğunu savunduğunuzda, ampirik olanla normatif olan arasındaki fark da silikleşmeye ve iç içe geçmeye başlamaktadır.

Elitler ile demokrasi arasındaki ilişki konusunda, yani elitler ile demokrasi birlikte mümkün müdür, yoksa bu birliktelik imkânsız mıdır sorusuna verilen cevapları farklılaştıran mesele demokrasi anlayışında yatmaktadır. Demokrasinin sloganlaşmış tanımı olan "halk için, halk tarafından, halkın yönetimi" ifadesindeki "halk tarafından yönetim" aslî tartışma noktası gibi görünmektedir. Halkın nasıl yöneteceği sorusuna ideal demokrasi anlayışı çerçevesinde "doğrudan" halkın kendisinin yönetmesi gerektiği şeklinde cevap verilmektedir. Temsili sistem zorunluysa bile en azından olabildiğince katılımcı olmalıdır. Bu bağlamda doğrudan/katılımcı ve temsili demokrasi ayrımı karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin temsili modelinin pratikte geçerli model olması gerçeği, temsilcilerin ve dolayısıyla siyasî elitlerin demokrasideki yeri ve rolü meselesini kritik bir mesele haline getirmiştir.

Elitizm teorileri dendiğinde ilk akla gelen Vilfredo Pareto (1935), Gaetano Mosca (1939) ve Roberth Michaels (1915) olmak üzere üç yazardır. Bu teorisyenler klasik elit teorisyenleri olarak anılırlar. Elit teorisyeni olarak markalaşmamış olmakla birlikte Max Weber bu konuda önemli bir yere sahiptir. Weber, çalışmalarında, adına "yöneten azınlık" dediği elitlerin, modern devlet ve demokrasideki yerleri ve rolleri üzerine eğilmektedir. Ondan etkilenen Joseph Schumpeter, meşhur *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942) kitabında demokrasinin "diğer teorisi" dediği bir anlayış ortaya koymaktadır. Elitler ve demokrasi ilişkisi bakımından çok çarpıcı tespitlerde bulunan Schumpeter'in "rekabetçi demokrasi" adıyla anılmaya başlanan teorisi, kendinden sonraki demokrasi teorilerini derinden etkilemiştir. Schumpeter'in görüşleri, Giovanni Sartori ve Robert Dahl gibi demokrasi teorisinin devlerini etkilediği ve onların demokrasi teorilerine yön vermiştir. Modern temsili demokrasi, yani liberal demokrasi, Sartori'nin ifadesiyle rekabetçi demokrasi, Dahl'ın ifadesiyle poliarşik demokrasi olarak literatürde yerini almıştır. Demokrasilerdeki elitler meselesi sadece bu teorisyenler sınırlı kalmadı. Seymour Martin Lipset, Dankwart Rustow, Juan Linz, Alfred Stepan, Robert Putnam, Larry Diamond gibi pek çok teorisyen ve yazar demokrasilerde siyasî elitlerin önemine vurgu yaptılar. Ayrıca yeni elit teorisyenleri olarak anılan Lowell Field, John Higley ve Michael Burton gibi yazarlar elitlerin demokrasideki yerleri, rolleri, işlevleri ve elitlerin yapısına dair ayrıntılı araştırma ve çalışmalar yürüttüler.

Bu makalede liberal demokraside elitlerin yeri ve rollerine ilişkin elit teorisyenleri ve demokrasi teorisyenlerinin görüş ve fikirlerine odaklanacağız.

Elit Tanımı

Elit kavramının oldukça geniş bir tanımını yapmak mümkündür. Elitleri, toplumun her kesiminde, her iş ve meslek kolunda bazı özellikleri ve nitelikleri ile öne çıkan, başarılı olan ve bu sayede etkileme gücü kazanan kişiler olarak tanımlayanlar vardır (Pareto, 1935). Bu yaklaşıma göre edebiyatta, cerrahide, eğitimde veya marangozlukta elitlerin varlığından söz edilebilir. Buna karşın, bütün sektörlerde en üste bulunanlar olarak yapılan bu elit tanımını oldukça esnek ve belirsiz bulanlar mevcuttur. Elit kavramı, yaygın olarak daha spesifik bir anlamda kullanılmaktadır. Buna göre; yönetici sınıf, yönetici elit, iktidar elitleri, yöneten azınlık, siyasî elitler gibi nitelemelerle kullanıldığı anlamıyla, siyasal sistemde etkili olan ve kararların alınmasında diğerlerinden ayrılan bir güce sahip olanlar kast edilmektedir. Bu tür bir etkiye sahip olanlar, genellikle medya, akdemi, iş dünyası, askeriye, iş ve işçi örgütleri, bürokrasi ve siyaset gibi alanların tepesinde yer alanlar olarak anlaşılmaktadır (Cammack, 1990: 416).

Daha sınırlı bir çerçeveden bakıldığında elitleri, siyasî iktidarı kullananlar ve siyasî iktidarı güçlü şekilde etkileme konumunda olan insanlar olarak tanımlayabiliriz (Bottomore, 2001: 3). John Higley ve Michael Burton, siyasî elitleri; *"güçlü örgütler ve hareketlerdeki stratejik konumları sayesinde siyasî çıktıları düzenli ve önemli ölçüde etkileyebilen kişiler"* olarak tanımlamaktadırlar" (Higley&Burton, 2006: 7). Onlara göre elitler; hükümet, askeriye, iş dünyası başta olmak üzere partiler, iş örgütleri, sendikalar, medya, baskı grupları dinî gruplar ve diğer örgüt ve hareketlerdeki üst düzey kişilerden oluşmaktadır (Higley&Burton, 2006: 7). Toplumdaki herkes şu yada bu ölçüde siyasette etkiye sahip olabilir, elitlerin farkı ise bu etkiyi düzenli bir şekilde ve yüksek bir derecede yapabilmeleridir (Higley&Burton, 2006: 7).

Wright Mills elitlerin yapısında üç grup elitin varlığını tespit etmektedir. Ona göre, ekonomik, askerî ve siyasî olmak üzere bu üç elit grup birbirine bağlı ve uyumludur. Bu elitlerin toplumsal kökenlerinin benzer olduğunu, aralarında yakın kişisel ve ailevî ilişkiler bulunduğunu, aralarında üye değişimleri olduğunu ve dayanışma olduğunu ileri sürmektedir.(Bottomore, 2001: 24; Mills, 1956) Buna karşın iktidarda önemli bir rol oynayan uyumlu bir grubun bulunduğunu reddeden yazarlar da mevcuttur (Friedrich 1950: 259-260). Örneğin Sampson, birbirleriyle uyumlu ve bütünlüklü bir elit grubundan bahsedemeyeceğimizi düşünmektedir. Ona göre; *"yöneticiler birbirlerine bağlı ve birleşik değillerdir. Bir güneş sisteminin merkezinde olmaktan ziyade, her biri genelde kendi profesyonelliği ve uzmanlığı ile meşgul olan, diğerlerine ise bir kenarından dokunan iç içe geçmiş daireler salkımı gibidirler"* (Sampson, 1962: 624).

Max Weber ise "yönetici azınlık" dediği elitleri siyasî çerçevede tanımlamakta ve elitleri modern ulus-devletin bürokratik ve anayasal yapısı içinde ele almaktadır. Buna göre elitler, parti-devlet liderleri, parlamenter siyasetçiler, parti yöneticileri ve bürokratlar olarak dört parçadan oluşmaktadır. Bu dörtlü arasında en merkezi rolü liderler ve bürokratlar oynamaktadır. Liderler hitabet yeteneğine sahip, karizmatik aktörler olarak devlet politikasına yön veren, ana amaçları belirleyen ve bütünleştirici etkiye sahip kişilerdir (Pakulski, 2012: 46-49). Weber'in üzerinde durduğu ikinci önemli grup bürokratlardır. Üst düzey bürokratların bilgisi, hükümet uzmanlığı ve idarî becerileri modern devletin etkin ve düzenli yönetiminin sağlanması için hayatidir. Bürokratlar apolitik, siyaseten tarafsız ve üst düzey siyasî elitlerin emri altındadırlar. Weber'e göre siyasal sistemin organize doğası siyasetçiler ile bürokratlar arasında bir ayrım yaratır. Bürokratlar özel konularda bilgi biriktirirler, böylece güçleri artar. Bürokratik güç karşısında deneyimli siyasi aktörler bile amatörler gibi kalabilirler. Bu yüzdem, bürokrasinin deneyimli siyasetçiler ve parlamento tarafından gözetim altında tutulması gerekir. Zira, bürokratlar üzerinde, kamuoyu ve kitle demokrasisi aracılığıyla gerekli yoğun gözetim ve denetim yapılamaz (Max vd., 1946: 196).

Mosca en üsteki siyasî sınıfın altında bir alt elit sınıfı daha olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar sayıca daha fazla olan memurlar, yöneticiler, bilim insanları, mühendisler, akademisyenler, aydınlar ve beyaz yakalı işçilerden oluşurlar. Siyasî elitler bu alt elitler aracılığıyla toplumla bağlantı kurabilirler. Siyasî sınıfa yeni üyeler kazandıran bu sınıftır. Siyasî sistemin istikrarı, büyük ölçüde bu ikinci elit tabakanın niteliğine bağlıdır (Mosca, 1939: 404).

Klasik elit teorisyenlerinden bugüne elitlere dair oldukça geniş bir literatür oluşmasına rağmen pek çok meselenin daha ayrıntılı ve farklı perspektiflerden analizine ve değerlendirmesine ihtiyaç devam etmektedir. Bottomore elitlerle ilgili ele alınması gereken konular şöyle ifade etmektedir. "*Toplumun yöneticileri bir sosyal grup mu oluşturur? Yapışkan mı yoksa bölünmüş mü, açık mı yoksa kapalı bir grup mu? Üyeleri nasıl seçilir? Güçlerinin temeli nedir? Bu güç sınırsız mıdır, yoksa toplumdaki diğer gruplarınkiyle mi sınırlıdır? Bu açılardan toplumlar arasında önemli ve düzenli farklılıklar var mıdır, varsa bunlar nasıl açıklanmalıdır?*"(Bottomore, 2001: 25).

Modern Toplumda Demokrasi İmkânı

Demokratik elit teorilerinin temel odağı, demokrasinin modern toplumlar bakımından işleyebilmesi ve gerçek hayatta karşılık bulabilmesi için temsili sistemin ve elitlerin kaşınılmaz olduğu fikridir. Elitler modern toplumda

demokrasinin kurulması ve hayatta kalabilmesi için temel bir yere ve hayati bir role sahiplerdir.

Gerçekçilik Perspektifi

Demokratik elitizm teorisyenleri demokrasinin baskın anlayışının gerçekçi olmadığını, dolayısıyla demokrasinin işleyişini yansıtmadığını ve demokrasiden gerçekçi olmayan bir beklenti yarattığını savunmaktadırlar. Klasik demokrasi teorisi olarak anılan bu anlayış normatif bir temelde iken, onu eleştirenler ampirik yaklaşım ile gerçekçi bir demokrasi teorisi ortaya koyduklarını ileri sürmektedirler.

İlk ve temel mesele doğrudan-katılımcı demokrasi ile temsili demokrasi konusundadır. Gerçekçiler doğrudan-katılımcı demokrasinin modern toplumlarda uygulanmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Birincil gerekçe olarak ölçek meselesini göstermektedirler. Temel sav küçük ölçekli topluluklarda ve küçük kentlerde temsile ve dolayısıyla siyasî elitlere ihtiyaç duymadan doğrudan demokrasi uygulanabilir. Ne var ki, ölçek hem nüfus hem coğrafî olarak büyüdüğünde, bu imkânsız hale gelmekte ve temsil bir zorunluluk olarak kendini dayatmaktadır. John Stuart Mill, meşhur *On Representative Government* eserinde, küçük bir şehirden daha büyük olan bir toplumda vatandaşların bizzat yönetmesinin mümkün olmadığını, temsili sitemin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, insan ilişkilerinin ölçeği ve karmaşıklığı artıkça yasama ve yürütme işlerini yetenekli temsilcilere bırakmak daha önemli hâle gelmektedir (Mill, 20001: 106). Buna göre, temsilciler işleri yürütürken, halk da eleştiri ve kontrol işlevini yürütecektir. *"Esasen birini garanti eden işlevleri, diğerini gerektiren işlevlerden ayırmak dışında bu faydaları birleştiren araçlar yoktur. Bunu yapmak için, eleştiri ve kontrol ofisini işlerin aktüel yürütülmesinden ayırmak ve ilkini çoğunluğun temsilcilerine devretmek, ikincisini ise ulusa karşı sıkı sorumluluk altında, özel bir eğitimle bilgi edinmiş ve deneyimle pratik bir zekâ kazanmış azınlığa vermek gerekir"* (Mill, 2001: 106).

Robert Dahl, tarihsel süreç içinde demokrasiden anlaşılan küçük ölçekli ve doğrudan formunun, 18. Yüzyıla birlikte değiştiğini, büyük ölçekli toplumlar için temsil sisteminin benimsendiğini belirtmektedir (Dahl, 1915: 108). Küçük bir birimin vatandaşların katılımını sağlama potansiyeli yüksek olurken, buna karşın ölçek artıkça, siyasî birimin vatandaşlarının, önemli sorunlarla başa çıkma kapasitesi azalır ve vatandaşların kararları temsilcilere bırakması gerekliliği ortaya çıkar (Dahl, 2015: 125). Dahl, poliarşik demokrasi modelinin büyük ölçekli toplumlar veya ülkeler için geçerli olduğunu söylemektedir. Dahl'a göre: *"Bir ülke kadar büyük bir yerde, bu demokratik gereksinimleri yerine*

getirmek tabii ki çok zordur, hatta bir noktadan sonra mümkün değildir. ... Açık ki, eğer hükümetin en tepedeki yetkilileri gündemi belirleme ve izlenecek politikaları kabul etme işini vatandaşların isteklerinden bağımsız olarak gerçekleştirirse bu gereksinimler karşılanmaz. Tek uygulanabilir çözüm, ne kadar kusurlu olsa da, vatandaşların en tepedeki görevlileri seçmeleri ve bir sonraki seçimlerde onları görevden alarak, yaptıklarından sorumlu tutmalarıdır" (Dahl, 2015: 107-108).

Joseph Schumpeter klasik demokrasi adını verdiği demokrasi anlayışını şöyle tanımlamaktadır: *"Demokratik metot, kendi iradesini yerine getirecek bireylerin seçilmesi yoluyla halkın kendisi tarafından, meselelerde karar vererek ortak iyiyi içeren siyasî kararlara ulaşmak için kurumsal düzenlemedir"* (Schumpeter, 2003: 250). Schumpeter, klasik demokrasi kavrayışında yer alan ortak iyi ve halkın iradesi kavramlarının demokrasinin ampirik işleyişiyle uyumsuz olduğunu, gerçeğe uygun düşmediğini savunmaktadır. Ona göre, klasik demokrasi, gerçekle ilgisiz bir demokrasi kavrayışı sunmaktadır (Schumpeter, 2003: 264). Giovanni Sartori de klasik demokrasi ideali ile demokrasi pratiği arasında derin bir boşluk oluştuğunu düşünmektedir. Bu uçurum tehlikelidir, çünkü gerçekleşmesi mümkün olmayan beklentiler yaratılmasına sebep olmuş ve insanlarda demokrasi konusunda hayal kırıklığı yaratmıştır (Sartori, 1962: 54).

Schumpeter'e göre, bu anlayışta ortak iyi veya kamu çıkarı, tek ve herkes için aynı kabul edilmekte, her normal insan için rasyonel argüman yoluyla onun görülmesinin kolay ve mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Oysa, rasyonel argüman ile insanların üzerinde anlaşabileceği bir ortak iyi yoktur. Ortak iyi, farklı bireyler ve gruplar için farklı şeyler ifade etmektedir. Rasyonel argümanlarla uzlaştırılamayacak olan hayatın ve toplumun nasıl olması gerektiğine dair ilkesel meseleler en başta sorun çıkaracaktır. Bazı konularda bir uzlaşı köprüsü bulunsa bile, pek çok alt ve tekil konuda ayrışmalar devam edecektir (Schumpeter, 2003: 251-252).

İkinci mesele olan halkın iradesine dair kavrayış da ampirik bulgular ve gerçeklere uygun düşmemektedir. Halkın iradesi anlayışı herkes tarafından fark edilen, benzersiz şekilde belirlenmiş bir ortak iyinin varlığına dayanmaktadır. Bu türde bir ortak iyi yoksa, bireysel iradelerden türetilmiş, ortak iyiye yönelmiş bir genel irade de yoktur (Schumpeter, 2003: 252). Seçmen iradesi oluşurken bireylerin kesin ve rasyonel bir irade sergiledikleri yolundaki inanç gerçeklerle uyuşmamaktadır. Bireyler, zihnin kendi gerçekliklerini kapsayan alanlarında, yani aile, iş hayatı, hobileri, dostları, düşmanları, mahallesi, sendikası, kasabası gibi kendisi ve içinde yer aldığı sosyal grupları ilgilendiren konularda kısmen daha kesin ve rasyonel kararlar alabilirler. Bu alanlarda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz sonuçlarla doğrudan ilişki

kurabildiği, rasyonel olarak görebilmesine sebep olan aşinalığa sahip olduğu, tecrübe edindiği ve onları etkileyebileceği veya yönetebileceği türden bir sorumluluk geliştirdiği söylenebilir. Ancak alan genişledikçe, ondan uzaklaştıkça şeylere ve insanlara karşı bu aşinalık, gerçeklik ve sorumluluk duygusu aşınmaktadır (Schumpeter, 2003: 256-259). *"Böylece tipik vatandaş, siyasî alana girer girmez daha düşük bir zihinsel performans düzeyine düşer. Gerçek çıkar alanında kaldığında çocukça olduğunu kolayca anlayabileceği bir tarzda tartışır ve analiz eder. Yeniden bir ilkel haline gelir. Düşüncesi çağrışımsal ve duygulanımsal hâle gelir"* (Schumpeter, 2003: 262).

Schumpeter, ulusal meseleler, kararlar kendi alanını doğrudan ve açık şekilde etkilediği ölçüde daha azalmış da olsa rasyonelleştirici bir etkiye sahip olabileceğini kabul etmektedir. Yine de, genel olarak siyasî konularda rasyonel karar oluşturma konusunda ve sorumluluk duygusunda büyük bir zayıflama vardır. Sonuç olarak sıradan vatandaşın, siyasî görüşleri büyük ölçüde reklamcılığa benzer etkileri olan unsurlar tarafından oluşturulmaktadır. Sıradan vatandaş, kolayca ve zahmetsiz edinebildiği parti eğitimleri, gazeteler ve propaganda araçları gibi kaynaklardan kanaatini oluşturmaktadır. Çünkü her ulusal konuda, herkes gerekli zaman ve emeği harcamaz, bu yüzden kişilerin kanaat ve görüşleri duygusal ve güdüsel yönlerinin etkisi altına girmektedir (Schumpeter, 2003: 259-262, 263-264). Schumpeter şöyle demektedir; *"ulusal meseleler hakkında derin derin düşünen bir vatandaş için böyle bir iradenin oluşacağı kapsam yoktur ve geliştirilebilecek hiçbir görev yoktur. O işlemez bir komitenin, tüm ulus komitesinin bir üyesidir. Bu yüzden ulusal bir siyasî mesele üzerinde, briç oyununa harcadığından daha az disiplin ve çaba harcar"* (Schumpeter, 2003: 261). Sartori'ye göre de sıradan vatandaş siyaset konusunda ilgisiz ve bilgisizdir, çünkü sadece kişisel deneyime sahip olduğumuz meseleleri ve kendimiz için formüle edebileceğimiz fikirleri gerçek anlamda anlayabiliriz ve bu sebepten bunlarla yakından ilgileniriz (Sartori, 1962: 87-90).

Halk iradesinin, kavramın üzerine yüklenen büyük anlamları taşıma kabiliyetine sahip olmadığını savunanalar, seçmen davranışlarına ilişkin araştırma ve analizlerle bu görüşü desteklemektedirler. Buna göre seçmenler, partileri dikkatli bir şekilde inceleyerek oy vermekten ziyade, ekonomik durum, genellikle çocuklukta kazanılan siyasî bağlılıklar gibi zamanın doğası tarafından belirlenen unsurlara göre oy tercihlerinde bulunmaktadırlar. Seçmenler büyük ölçüde oy verecekleri partileri etnik, ırksal, dinî ve meslekî temelde seçmektedirler (Arcen&Bartels, 2016: 270).

Seçmenin kamusal meselelerde ilgisi ve bilgisinin zayıf olduğu konusunda Schumpeter ve onun gibi düşünenleri destekleyen çeşitli teoriler

geliştirilmiştir. Bunlardan en meşhuru Anthony Downs'un rasyonel cehalet teorisidir (Downs, 1957). Rasyonel cehalet, ekonomi kökenli çalışmaların seçmen davranışlarına uyarlanması ile ortaya çıkmış bir teoridir. Bireyin bir mesele hakkında bilgiyi elde etmek için harcayacağı kaynak, emek ve zamanın, bir anlamda bilgiye sahip olma maliyetinin, o bilginin sağlayacağı faydayı aşması durumunda bilgi edinmekten kaçınması anlamında kullanılmaktadır (Caplan, 2007). Seçmenin kamusal meselelerde bilgi edinmekten kaçınmasının, yani rasyonel cehaleti tercih etmesinin sebebi "tek bir oyun sonucu etkilemeyeceği" konusundaki genel yargıya katılmasından kaynaklanmaktadır. Downs, bu yargının doğru olduğunu kanıtladığını düşünmektedir (Uslu, 2022: 346-347). Klasik demokrasi yaklaşımına göre halk iradesinin seçmenlerin bilgili bir şekilde verdiği bilinçli kararlar ile oluşması gerekmektedir. Oysa gerçek dünyada seçmenler; partiler ve adayların siyasî meseleler ile ilgili somut analizleri, çözüm stratejileri, programları ve politikaları konusunda bilgi edinerek tercihte bulunmamakta, bu maliyeti üstlenmekten kaçınmaktadırlar. O halde seçim sonuçlarını, büyük ölçüde, seçim yapılan konuda cahil ve önyargılara sahip seçmenler belirlemektedir.

Bu konuda demokratik elitizm teorilerini desteklediği düşünülen başka bir teori "döngüsel çoğunluk" veya "seçim paradoksu" görüşüdür. Kenneth Arrow, bireysel tercihlerin seçimler yoluyla kollektif tercihe dönüştürülmesinde sorun görmektedir. Arrow, bir oylamanın ahlâkî olması için; seçmenlerin alternatifler arasında serbestçe seçim yapabilmesi gerektiğini, alternatiflerin dikte edilmemesi gerektiğini, alternatiflerden biri devre dışı kaldığında diğerlerinin sıralamasını bozmaması gerektiğini ve alternatifler arasında sıralama yapıldığında tek bir kollektif sıralamanın olması gerektiğini savunmaktadır. Arrow, üç seçmen-üç adaylı bir örnek durum üzerinden yaptığı çalışmada, seçmenler, alternatifler arasında göreli bir tercih sıralaması yaptıklarında, üç farklı çoğunluk ortaya çıktığını, yani döngüsel bir çoğunluk oluştuğunu göstermektedir. Ne var ki, seçmenler bir kere oy verebildiği için, bu çoğunluk kombinasyonlarından birinin seçimi kazandığını, diğer çoğunlukların devre dışı kaldığını söylemektedir. Bu yüzden seçimler ve çoğunluk ilkesi anlamlı bir sonuç üretememektedir (Arrow, 1963).

Demokratik seçim modellerinden en yaygını, seçmenlerin hükümetlerin geçmişe dönük performanslarını değerlendirerek tercihlerini yaptığını ileri süren "geriye dönük oylama"dır. Bu görüşe göre, seçim sonuçları, farklı partilerin fikirlerine ve politikalarına göre değil, görevdeki siyasetçilerin ve iktidarın performansının onaylayıp-onaylamadığını göstermektedir (Arcen&-Bartels, 2016: 271).

Bu görüşü eleştirenler ise seçmenlerin geçmişi değerlendirmede oldukça irrasyonel davrandığını, geçmiş hakkında mantıklı kararlar verme yeteneklerinin oldukça sınırlı olduğunu ileri sürmektedirler. Liderlerin iyi veya kötü sonuçlardan açıkça sorumlu olmadığı doğal afetler, kötü hava koşulları gibi gerekçelerle seçmenlerin görevdekileri cezalandırdığına dair bulguların ortaya çıktığını savunmaktadırlar (Arcen&Bartels, 2016: 271-272).

Ekonomik gerekçelerin seçmenlerin oy tercihinde etkili olduğu kanıtlanmıştır, ancak buradaki sorun seçmenin tüm dönem yerine seçimden önceki birkaç aya odaklanmasıdır. Bu bakımdan seçmenler miyoptur (Arcen&Bartels, 2016: 272). Bu gerekçelerle geriye dönük oylama teorisinin, ona atfedilen normatif ağırlığı taşıyamayacağı savunulmaktadır. Bu sebeple, demokrasinin gerçekte nasıl işlediği üzerine yapılan bilimsel çalışmaların demokrasinin normatif iddialarını desteklemediği savunulmaktadır (Arcen&Bartels, 2016: 272). Bu yüzden klasik demokrasi kavrayışından vazgeçmek gerektiği savunulmaktadır: *"Tıpkı insanların kralın Tanrı tarafından mesh edildiğine inançlarını yitirince demokrasiye doğru kritik adımın atılmasında olduğu gibi, demokrasinin halk (folk) teorisini terk etmenin hem daha fazla entelektüel berraklık hem de hakiki bir siyasî değişim için bir ön koşul olduğuna inanıyoruz"* (Arcen&Bartels, 2016: 275).

Demokrasinin pratikteki işleyişine ilişkin başka bir argüman elitlerin demokrasiye ve bireysel özgürlüklere bağlılık ve uzun vadeli kamusal çıkarlar konusunda halka göre daha iyi olduğudur. Herbert McClosky ve Alida Brill şöyle demektedir: *"Sivil özgürlüklere yönelik kitlesel halk desteğinin seviyesi pek çok sivil liberteryeni hayal kırıklığına uğratabilir. Onlar, Stouffer'in gösterdiği gibi genel halktan daha hoşgörülü olan liderlerin kamu politikasında muhtemelen orantısız bir etkiye sahip oldukları gerçeğiyle teselli olabilirler" (*McClosky&Brill, 1983: 434). McClosky, haklar konusunda elitlere aşırı önem ve güven atfetmektedir: *"Kanıtlar kamu vicdanının ana depoları ve itikadın taşıyıcıları olarak hizmet edenlerin, halktan ziyade açık sözlü sınıflar olduğunu göstermektedir. Bu yüzden sistemi devam ettirme sorumluluğu en çok onlara düşer"*(McClosky, 1964: 374).

Demokrasilerin işleyebilmesi için ilk koşul olarak elitlerin demokratik hakları destekleme konusunda sıradan insanları geçmesi gerektiğileri sürülmektedir. İkinci koşul ise farklı partilerin elitleri arasında bu konuda bir uzlaşı olması gerekliliğidir (Sniderman vd.,: 72). Böylece, elitlerin demokrasinin işleyebilmesi için hayati bir rolleri olduğu kabul edilmiş olmaktadır. Bu görüşe göre; *"[S]iyasi tabakanın üyeleri (çok daha politize kültürde yaşayanlar) demokratik normlara daha fazla aşinadır, siyasî tutumlarında daha açık, daha ayrıntılı, daha ideolojik ve daha tutarlıdır ve normlar üzerinde anlaşma içinde olma durumları daha yüksektir. Sadece soyut demokratik ilkelerin ne anlama geldiği*

konusundaki anlaşmaları daha yüksek değildir, ayrıca halihazırdaki normlara destekleri de fazladır" (Dahl, 1961: 320).

Elitler ve halk arasındaki görüş farklılığı elit otonomisini desteklemek için kullanılmaktadır. Buna göre, elitlerle halk arasında görüş farkını elitlerin yüksek eğitimli olması, bireysel düzeyde ekonomik güvenliğe sahip olmaları, kamu görevinde yer almış olmaları, buralarda tecrübe edinmiş olmaları ve demokratik siyasi pratik içinde yer almaları gibi unsurlar yaratmaktadır. Halk ile kıyaslandığında elitler, kamu yararını gözetme konusunda daha donanımlı ve tecrübelidir. Elitler ve halk arasındaki bu fark sebebiyle, halkın taleplerini doğrudan yönetime yansıtmak yerine elitlerin belli bir otonomiye sahip olmalarına müsaade etmek gerekmektedir. Temsilciler halkın ihtiyaçları yerine taleplerini dikkate alırlarsa, ifade özgürlüğünü daha az destekleyecekler, popüler olmayan gruplara karşı daha az hoşgörülü olacaklar, yasal süreci daha az destekleyici olacaklar, ahlâken daha katı olacaklar, daha milliyetçi olacaklar, mali konularda daha az ihtiyatlı, politika tercihlerinde ve harcama kalıplarında daha az tutarlı olacaklardır (Lane, 2004: 50).

Son olarak Berelson'a göre klasik demokrasi teorisinin homojen bir toplumu gerekli kılmaktadır, ancak günümüz toplumları heterojendir ve bu iyi bir şeydir. Siyasi sitemden, çelişkili fonksiyonlar sergilemesini yine de çalışmasını bekleriz. Sistem çalışır, çünkü nitelikler ve tutumlar seçmenler arasında dağılmış durumdadır. Homojenlik yerine, sahip olunan heterojenlik, sistemin hem çelişkileri çözmesini hem de çalışmasını sağlamaktadır. Ayrıca klasik teori vatandaşların ilgili ve bilgili olmasını varsayar, oysa modern demokrasilerde aktif katılım oldukça düşüktür. Buna rağmen ayakta kalırlar. Demokrasilerin gereksinimi ortalama vatandaşın davranışları ile karşılanamaz. Bireysel olarak tüm üyeler standartları karşılamaz, ama sistemin kendisi gereksinimleri karşılamaktadır (Berelson, 1952: 307,312). Demokrasi ayakta kalacaksa, çatışmanın yoğunluğu ve değişimin hızı sınırlandırılmalı, sosyal ve ekonomik istikrar sağlanmalı, çoğulcu bir sosyal organizasyon olmalı ve temel bir konsensüs bulunmalıdır (Berelson, 1952: 312-313). Bergson, nihayetinde halkın ilgisizliğinin demokrasinin işlemesi ve istikrarı için iyi bir şey olduğunu savunmaktadır. Dahl'a göre de yüksek ve aktif katılım poliarşik demokrasinin iyi işleyebilmesini engelleyici bazı potansiyel tehlikelere sahiptir. Alt sosyo-ekonomik gruplar siyasi olarak en az aktif gruptur, bu gruplar aynı zamanda otoriter kişiliklerin en sık bulunduğu gruplardır. Bu grupların siyasi faaliyetlerinde artış, normlar üzerindeki fikir birliğini azaltabilir ve poliarşiye zarar verebilir (Dahl, 1956).

Ampirizmle demokrasiye gerçekçi bakışın argümanlarını özetleyecek olursak:

- Modern büyük toplumlarda doğrudan-katılımcı demokrasi uygulanabilir değildir.
- Demokrasiler de dahil bütün yönetimlerde asıl güç azınlığın elindedir. Elitler kamusal politikaların oluşturulmasında ve kararların alınmasında etkin ve belirleyici güce sahiptir. Halk iradesi ve çoğunluğun iradesinin hâkim olması gerektiği ilkesinin pratikte karşılığı yoktur. Çoğunluk pasiftir veya sınırlı bir etkiye sahiptir.
- Tek bir halk iradesi ve tek bir ortak iyi yoktur. Faklı toplum kesimlerinin farklı iradeleri ve ortak iyi anlayışları vardır.
- Çoğunluk siyasete ilgisizdir. Zamanlarını başka şeylere bilhassa özel konulara harcamayı tercih ederler veya tek oyun etkisinin olmayacağı düşüncesindedirler.
- Çoğunluk kamusal meselelerde bilgisizdir. Bilgisizlikleri rasyonel cehalete dayanmaktadır veya meseleler, onların zihin ve deneyim kapsamını aşan boyut ve karmaşıklıktadır.
- Çoğunluk, demokrasi ve insan hakları konusunda elitlerle kıyaslandığında olumsuz görüş ve kanaatlere sahiptir.
- Çoğunluk irrasyonel, duygusal ve kendi kısa vadeli çıkarlarını gözeterek tercihte bulunur, kamusal iyiyi ve uzun vadeli kamusal çıkarları gözetmez.

Modern Toplumda Demokrasinin İşleyişi

Ampirizm yaklaşımını benimseyen bazı teorisyenler ortaya çıkan sonuçlardan dolayı oldukça karamsardır. Bütün toplumlarda yöneten ve yönetilen ayrımının olduğunu ve asıl gücün her zaman yöneten elitlerde bulunduğunu savunmaktadırlar. Demokrasiler bu genel yasada istisna değildir. Bu yüzden, elitlerin kaçınılmaz varlığı sebebiyle demokrasi imkânsızdır. Örneğin, Pareto yönetenler ve yönetilenler ayrımı konusunda demokratik sistemlerin bir fark taşımadığınına inanmaktadır (Bottomore, 2001: 6). Pareto'ya göre bütün siyasal sistemlerin tarihi, elitlerin iktidara sahip olmak için barışçıl veya şiddete dayalı mücadelelerinden ibarettir. Elitler yer değiştirdiğinde, eskiler gidip yeniler geldiğinde rejimler de değişir. Rejimlerin değişmesi, örneğin demokrasiye geçilmesi bu durumu etkilemez. İşin aslı iktidarın elitler arası dolaşım yoluyla el değiştirmesidir, iktidar sadece bir elitten başka bir elitin eline geçmektedir (Pareto, 1935).

Robert Michels, sosyalist demokrasiye inanarak başladığı süreçte, siyasî partiler ve örgütlerde yaptığı çalışmalar "oligarşinin tunç kanunu" ile

sonuçlandığında, umutsuzca demokrasinin imkânsız olduğuna karar vermiştir. Michels'e göre her kurum zamanla asıl gücü kullanan bir azınlık yaratır ve bundan kaçınmak imkânsızdır (Michels, 1915).

Bu bakış açısı demokrasinin tanımından kaynaklanmaktadır. Demokrasi halkın kendini yönetmesi veya "halk tarafından" yönetim demekse, asıl iktidarı elinde tutan ve çoğunluğu yöneten bir azınlığın varlığının demokrasi ile bağdaşması düşünülemez. Buna karşın, demokrasinin temsili formunu demokrasinin meşru modern bir modeli olarak görenler açısından, elitlerin varlığı kendiliğinden anti-demokratik olarak kabul edilmek zorunda değildir. Önemli olan husus, elitlerin, birbirleriyle rekabet ettikleri bir seçimle geldiklerinden ve halkın onayını almaya mecbur olduklarından, halka karşı sorumlu olmalarıdır. Modern demokrasi modelinden hareket eden demokratik elitizm teorisyenleri elitleri büyük ve karmaşık modern toplumlarda demokrasinin işleyebilmesinde kaçınılmaz bir yere ve hayati rolle sahip olarak görürler. Buna göre elitler, modern toplumlarda demokrasinin pratik imkânı olarak görülen temsili demokrasinin kaçınılmaz temel unsurlarından biridir.

Halk egemenliğinin halkın iradesine dayandığı savı düşünüldüğünde çok sayıda insanın tek tek iradesinin seçimler, kamuoyu ve elitler yoluyla somutlaştığı ileri sürülebilir. Örneğin Walter Lippman'a göre kamuoyu sadece yurttaşların genel duygularını gösterir, siyasî eylemlerle ilgili fiili kararlar üretememektedir (Lippman, 1993: 40-41). Lippman, kamuoyundan çok sayıda iradeyi toplama konusunda elitlerin maharetlerine dikkat çekmektedir: *"Çok sayıda kişinin genel görüşünün belirsiz ve kafa karıştırıcı bir çeşni olduğu neredeyse kesin olduğundan, bu görüşler çarpanlarına ayrılmadan, kanalize edilmeden, sıkıştırılmadan ve tek tip hâle getirilmeden eylem gerçekleştirilemez. Çok sayıda genel istekten tek bir genel irade ortaya çıkarmak, pek çok sosyal bilimler filozofunun tahayyül ettiği gibi Hegelyan bir giz değildir, liderler, siyasetçiler ve idari komitelerin iyi bildiği bir sanattır"* (Lippmann, 1993: 37).

Karl Mannheim, elitlerin varlığının demokrasiye aykırı olmadığını şöyle savunmaktadır: *"Siyasetin güncel şekillenmesi elitlerin ellerindedir; ancak bu toplumun demokratik olmadığı anlamına gelmez. Bireysel olarak vatandaşların her zaman hükümette doğrudan yer almaları önlenmiş olmakla birlikte, en azından belli aralıklarla arzularını hissettirmelerinin mümkün olması demokrasi için kâfidir"* (Mannheim, 1956: 179). Mannheim, bir siyasî elitin var olduğunu kabul etmek gerektiğini, ancak bu elitlerin istikrarlı ve büyük bir keyfilikle iktidar kullandıkları gibi bir sonucun çıkarılamayacağını not düşmektedir. Zira bir demokraside yönetilen kitleler, her zaman liderlerini yerlerinden edebilir ve onları çoğunluğun çıkarları doğrultusunda kararlar almaya zorlayabilirler *(*Mannheim, 1956: 179).

Joseph Schumpeter, elitlerin demokraside hayati bir role sahip olduklarını açıktan ilk söyleyen düşünürlerden biridir. Schumpeter'e göre, temsilin ve elitlerin olmadığı bir demokrasi modern toplumda mümkün değildir. Modern demokrasi elitler arası bir rekabet şeklinde işlemektedir. Elitlerin varlığına rağmen demokrasinin mümkün olduğunu savunmak için klasik demokrasi teorisi veya idealinden ayrılmak gerekmektedir. Klasik yaklaşımın savunduğu gibi demokrasi için doğrudan katılım şart değildir.(Schumpeter, 2003) Schumpeter, demokrasinin "diğer teorisi" adını verdiği yaklaşımında demokrasiyi bir metot olarak tanımlamaktadır. Schumpeter'e göre: *"Demokratik metot, halkın oyu için girilen rekabetçi bir mücadele yoluyla, karar verme iktidarını elde etmek için yarışan bireyler konusunda siyasî kararlara ulaşmak için kurumsal düzenlemedir"* (Schumpeter, 2003: 269).

Schumpeter'in teorisi yaygın olarak rekabetçi demokrasi adıyla anılmaktadır. Bunun sebebi demokrasinin esasen iktidarı elde etme amacıyla seçmenin oyu için yarışan elitler arasında bir mücadele şeklinde işlediğini savunmasıdır. Schumpeter sadece elitlerin varlığını ve oyunun kuralları çerçevesinde rekabet etmelerini demokrasinin bir metot olarak işe yaraması ve iyi çalışabilmesi için yeterli görmemektedir. Bunun için dört koşulun daha yerine gelmesi gerektiğini düşünmektedir.

Bunlardan ilki, siyasetin insan malzemesinin (yani elitlerin), yeterince yüksek kalitede olmasıdır. Bu, toplumda ahlâkî karakter ve yeterli kabiliyete sahip bireylerin sayısının yeterli miktarda olmasından farklı bir durumdur. Zira bu insanların tümü siyasete girmezler. Demokratik metotta, sadece siyasete girenler arasından seçim yapılmaktadır. Dolayısıyla, yeterince yüksek kalitede insan sağlamak her zaman mümkün olmayabilir (Schumpeter, 2003: 290. Schumpeter, nitelikli bir siyasî elit için siyaseti doğal olarak kabul eden bir toplumsal tabakanın varlığının gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu katman, dışardan gelenlere karşı katı bir dışlayıcılığa sahip değilse ve dışardan gelenlere karşı aşırı kolay kabullenici değilse, işlevini yerine getirebilmektedir.

İkinci koşul geçerli siyasî kararlar aralığının çok geniş olmamasıdır. Bu aralığın ne kadar olacağı hem siyasî hayatta sürekli bir mücadeleye tabi hükümetin başarıyla ele alabileceği konuların türü ve sayısına hem de belli bir yer ve zamanda hükümeti biçimlendiren insanların niteliğine, siyasî makinaya ve içinde çalışmak zorunda oldukları kamuoyunun kalıbına bağlıdır (Schumpeter, 2003: 291). Bu koşul, devletin faaliyetlerinin uygun şekilde sınırlandırılmasıyla gerçekleşebilir. Demokrasi, devletin her işlevinin siyasî yönetime tabi kılınmasını şart koşmaz. Örneğin, yargı veya devlet bankaları gibi kuruluşlar özerk işleyebilir (Schumpeter, 2003: 292).

Üçüncü koşul, hükümetin elinde, görev duygusuna ve birlik duygusuna sahip, geleneksel ve iyi durumda olan ve iyi eğitimli bir bürokrasi olmasını gerektirir. Schumpeter, bürokrasinin sadece nitelikli olmasını yeterli görmez, aynı zamanda kendi ilkelerini geliştirebilecek ve onları öne sürebilecek güç ve bağımsızlıkta olmalarını da gerekli görmektedir. Bunu yapabilmeleri, atanmaları haricinde, görev süresi ve terfilerinin siyaseten bağımsız ve kurumsal kurallara tabi olmalarına bağlıdır (Schumpeter, 2003: 293).

Dördüncü koşul, demokratik öz-denetimdir. Bunun anlamı, elitlerin kendi kendilerini sınırlandırmaları ve sorumluluk göstermelerinin gerekmesidir. Siyasî rekabet halinde oldukları muhataplarının yetki ve haklarına saygı duymalı ve birbirlerine karşı hoşgörülü olmalıdırlar. Hükümettekiler ve muhalefettekiler birbirlerine karşı yıkıcı olmadan, oyunun kurallarını ihlal etmeden bir siyasî mücadele yürütmelidirler. Dördüncü koşulun bir de seçmen boyutu vardır. Seçmenler yetki verdikleri, seçtikleri kişilerin faaliyetlerine sürekli müdahale etmekten kaçınmalıdırlar (Schumpeter, 2003: 294-296). Schumpeter, bir anlamda elit otonomisinin gerekli olduğunu söylemektedir. Yeni elit teorisyenleri Schumpeter'in görüşünü destekleyici ampirik çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalara göre, incelenen ülkeler arasında gönüllü birleşik elitlerin bulunduğu örneklerde, elitler, takipçileri olan kitlelerden, onlardan gelecek baskılardan dikkate değer ölçüde bir otonomiye sahip bulunmuştur. Böylece ülkelerdeki hizip liderleri, sabit kalmaları için güçlü baskıya maruz kalmadan, ilkesel meselelerde uzlaşıya varabilmişlerdir (Burton&Higley, 1987: 301).

Schumpeter'in sıraladığı koşulların çoğu elitlerin nitelikleri ve tutumlarıyla ilgilidir. Siyasi elitlerin ahlâkî ve yeterlilik bakımından belli bir kalitede olması gerektiğini, bürokrasinin nitelikli ve kısmen bağımsız olması gerektiğini, elitlerin birbirleriyle rekabette oyunun kurallarına riayet etmeleri ve rakiplerine karşı sistemi yıkacak bir keskinlik ve setlikten kaçınmaları gerektiğini ve nihayet elitlerin seçildikten sonra seçmenleri karşısında belli bir otonomiye sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir. Velhasıl, demokrasinin işlemesinde elitler hayati bir konuma yerleştirilmektedir.

20. Yüzyılın önemli demokrasi teorisyenlerinden olan Giovanni Sartori de modern bir toplumda siyasî demokrasiyi mümkün kılan unsuru temsil ve elitler olarak görmektedir. Schumpeter'e katılarak temsili, elitler arası rekabeti düzenleyen bir mekanizma olarak görmektedir. Pasif çoğunluğun yönetime katılmasının gerçekçi ve uygun yolu elitlerin varlığını zorunlu kılmaktadır. Sartori şöyle demektedir: *"Elitler niye rekabet eder? Açıktır ki, güçleri onları takip edenlerin sayısından geldiği için, dışardan müttefikler ararlar. Ve nasıl rekabet ederler? Aşikâr ki, takipçilerine avantaj ve fayda vaat ederek. Sonuçta organize*

olmayan siyaseten pasif çoğunluk, siyaseten aktif organize azınlık arasındaki yarışmada hakem haline gelir. ... Daha açıkça ifade edecek olursak, her şeyi kapsayan bir demokrasi (temsili demokrasi), rakipler arasında karar verme gücünü halkın elinde tutması gerçeğiyle sonuçlanır" (Sartori, 1978: 71).

Sartori, her şeyden önce siyasî demokrasiden bahsettiğini belirtir. İkinci olarak teorisinin, gönüllü küçük grup ölçeğinde değil, geniş çaplı veya kapsamlı bir boyuttaki toplumlarda geçerli demokrasiyi ele aldığını belirtmektedir. Rekabetçi demokrasi teorisinin, demokrasinin tamamının elit-içi rekabette bulunduğunu ve bu demokrasinin sahip olabileceğimizin en iyisi olduğunu iddia etmediğini not düşmektedir (Sartori, 1978: 72). Rekabetçi demokrasi teorisi, demokrasinin gerçekte nasıl çalıştığının açıklanmasına dayanmaktadır (Sartori, 1978: 72). Rekabetçi demokrasi teorisinin, siyasî demokrasinin var olmasının yeter ve zorunlu koşullarını tanımlaması sebebiyle demokrasiyi minimal tanımladığını kabul etmektedir (Sartori, 1978: 72). Ancak aynı zamanda deskriptif bir niteliğe sahip rekabetçi demokrasi teorisinin bütün demokrasi teorisini içermediğini eklemektedir. Preskritif, yani normatif demokrasi teorileri de demokrasi teorisinin diğer parçasını oluşturmaktadırlar.(Sartori, 1978: 73) *"Büyük-ölçekli demokrasi i) seçim piyasasında rekabet edenlerden oluşan açık bir poliarşi üreten, ii) halka güç atfeden, ve iii) özellikle yönlendiren liderleri sorumluluğa zorlayan bir prosedür ve/veya mekanizmadır"* (Sartori, 1978: 79).

Sartori bu üç başlığı demokrasiyi mümkün kılan unsurlar olarak görmektedir. Ardından hemen, bunun demokrasiyi daha demokratik kılacak olan şeyle karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir (Sartori, 1978: 79-80). Öncelikle demokrasiyi mümkün kılanın ne olduğunun ortaya konulması ve rekabetçi demokrasinin kurulması gerekmektedir. Ancak ondan sonra demokrasinin azamileştirilmesi ile ilgilenilebilir (Sartori, 1978: 79-80). Sartori kendi demokrasi anlayışına, Schumpeter'i kalkış noktası olarak alarak başlar, ancak ulaştığı yer, Friedrick'in beklenen reaksiyonlar modeli ile zincir-tepkime/reaksiyon modelini Dahl'ın poliarşisinde birleştirmektir (Sartori, 1978: 76-79).

Elit Çoğulculuğu ve Rekabeti

Otoriter ve otokratik elit yönetimlerinden demokratik elit yönetimlerini ayırt eden unsurlar olarak demokrasilerde elitlerin çoğulculuğu ve aralarında seçmen oyu ve onayı için rekabet etmeleri gösterilmektedir. Demokrasilerde tek bir blok elit yoktur, farklı toplum kesimlerini temsil eden çok sayıda elit grup vardır. Bu elit gruplar iktidara gelmek, kamusal politikalarının oluşturulması ve kararların alınmasında etkin olmak için mücadele yürütürler. Bu mücadelede seçmen ve kamuoyu desteğine ihtiyaç duyarlar. Hedefleri onları

birbirleriyle rekabete zorlar, ancak demokrasinin kurulması ve iyi işlemesi için bu rekabetin niteliği ve koşulları da çok önemlidir. Bir taraftan rekabet ederken, diğer yandan da sistemin kendisi, rekabetin genel çerçevesi, ilkeleri ve değerleri konusunda bir uzlaşıya, işbirliğine sahip olmaları gerektiği savunulmaktadır. Söz konusu uzlaşının demokrasi üzerinde olması gerekir. Aksi halde, yani uzlaşı ve işbirliği olmadığında, keskin ve yıkıcı bir rekabet otoriter/otokratik bir rejime yol verebilmektedir. Diğer taraftan uzlaşı ve işbirliği olmasına rağmen, bu uzlaşı ve işbirliği demokrasi üzerinde değil, otoriter/otokratik bir yönetim üzerinde de olabilmektedir. Bu durumda elitlerin çoğulculuğu ve rekabetinden söz etmek mümkün değildir.

Rekabetçi demokrasi teorisine önemli katkılardan birini Robert Dahl yapmıştır. Dahl demokrasi teorisinde iki ana metot olduğu belirtmektedir. Buna göre yollardan biri maksimalizm ve diğeri deskriptif yoldur. Maksimalist metot (veya ideal) maksimalize dilecek bir dizi amaç belirlemekte ve demokrasiyi bu amaçların maksimize edilmesi için belirli yönetimsel süreçlerle tanımlamaktadır. İkinci metot olan deskriptif yaklaşımda (ampirik metot), siyaset bilimcilerin ortak olarak demokratik dediği bütün ulus-devletleri ve sosyal organizasyonları inceleyerek nitelikleri ve özelliklerini ortaya çıkarmaya, onun için gerek ve yeter koşulları araştırmaya odaklanılır (Dahl, 2006: 63). Dahl'a göre demokratik ideal ve demokrasinin ampirik hali birbirinden farklıdır, bununla birlikte iki metot birbirini dışlamamaktadır. İlk metot bize gerçek dünya hakkında hiçbir şey söylemez. Dahl, gerçek dünyada demokrasiyi en üst düzeye çıkarmak için gerekli ve yeterli koşulların neler olduğu sorusunun asıl soru olduğunu belirtmektedir.(Dahl, 2006: 63) Buna karşın ideal demokrasiden vazgeçmek gerekmez, o bir ideal olarak demokrasileri daha demokratikleştirmek için akılda tutulması veya rehber alınması gereken bir ülküdür.[1] Ancak, *"her demokratik ülkede, var olan demokrasi ve ideal demokrasi arasında önemli bir boşluk bulunur"* (Dahl, 2015: 40).

1 Dahl, *The Preface of Democratic Theory* (ilk basım 1956) kitabında poliarşik demokrasi için zorunlu ve yeterli koşulları sekiz tane olarak sıralamaktadır. Bunlar. Seçim dönemindeki koşullar: 1) Organizasyonun her üyesi, oy verme gibi, planlanış alternatifler arasında bir tercih ifadesi oluşturduğunu varsaydığımız eylemleri sergiler. 2) Bu ifadeler (oylar) çizelgeye dönüştürüldüğünde her bir bireye eşit ağırlık verilir. 3) En fazla oyu alan alternatif kazanan olarak ilan edilir. Oylamadan önceki koşullar: 4) Alternatifler setini algılayan her hangi bir üye, belirlenen alternatiflere göre tercih edilebilir olduğunu düşündüğü alternatifi/leri oylama pragramı arasına koyabilir. 5) Tüm bireyler alternatifler hakkında aynı bilgiye sahip olmalıdır. Oylama sonrası koşullar: 6) En fazla oyu alan alternatifler (liderler veya politikalar) daha az oyu alan alternatiflerin yerine geçer. 7) seçilen görevlilerin emirleri yerine getirilir. Seçimler arası dönem: 8i) Ya seçim arası dönemde alınan bütün ikincil ve yürütme kararları seçim döneminde elde edilmiş olanlardır, yani seçimler kontrol etmektedir. 8ii) Veya Seçim arası dönemde yeni kararlar önceki yedi koşul tarafından yönetilir, işler ancak, farklı kurumsal şartlar altında alınır. 8iii) Veya her ikisi birden. (Dahl, 2006: 67-71)

Bazı eleştirmenler Dahl'ın ampirik teorisi ile normatif teorisinin iç içe geçtiğini düşünmektedir. Buna göre Dahl ampirik poliarşi teorisini normatif teorisi haline getirmektedir. Şöyle ki, poliarşik demokrasi için gerekli ve yeterli koşulları kısmen gerçekleştirmenin ampirik teorisi için, tamamen gerçekleştirmeyi ise ideal demokrasi için referans olarak almaktadır (Krouse, 1982: 445-446).

Dahl poliarşik demokrasiyi "azınlıkların yönetimi" olarak tanımlamaktadır. Poliarşi ne çoğunluğun ne de birleşik bir azınlığın yönetimidir. Poliarşi çok sayıda azınlıktan oluşan bir yönetimdir. Poliarşik demokrasi açık, rekabetçi ve çoğulcu bir azınlıklar yönetimidir (Krouse, 1982: 443). Dahl, politika kararları ve seçimler üzerine yaptığı analiz sonunda demokrasilerde çoğunluğun tiranlığı olasılığının olmadığını belirtmektedir. Dahl'a göre çoğunluk yönetimi bir mittir, çoğunluk yönetemez, dolayısıyla çoğunluk tiranlığı da olmaz (Dahl, 2006: 133). Demokrasileri, poliarşik demokrasileri diktatörlüklerden ayırt eden unsurun çoğunluğun mu, azınlığın mı yönettiği meselesi olmadığını ifade etmektedir. Ona göre diktatörlük ve demokrasi arasındaki farkı "azınlık" yönetimi ile "azınlıkların" yönetimi ayrımı belirlemektedir (Dahl, 2006: 133). Poliarşik demokraside alınan kamusal kararları etkileyecek tercihlere sahip azınlıkların sayısı, ölçüsü ve çeşitliliği geniştir. Siyasetin bir dizi temel yönleri üzerinde karşılıklı bir etki söz konusudur. Demokratik sürecin değerleri olan bir dizi unsur üzerinden poliarşik süreç işler. Bunlar arasında hangi tür liderlerin görevlendirileceği, meşru ve gayri-meşru siyasî aktivite tipleri, liderlere açık olan siyasî aktivitelerin türü ve alanı, bilgi edinme ve iletişimin süreçleri gibi nitelikler vardır. Dahl'a göre poliarşik demokrasi sürecindeki bu etkiler çoğunluğun egemenliğinden ziyade demokratik süreç değerleri ile ilgilidir (Dahl, 2006: 134).

Dahl göre, kayıtsız ve ilgisiz çoğunluk yerine organize ve istekli ve konsantre azınlıkların siyasî kararları belirlemede çok daha etkilidir. Ona göre, *"siyasî aktivite önemli ölçüde göreli istekliliğin bir fonksiyonudur"* (Dahl, 2006: 134). Diğer her şey eşit olduğunda bir siyasî kararın sonucu bir grubun üyelerinin göreli tercih istekliliği tarafından belirlenecektir (Dahl, 2006: 135). Hükümet kararlarının alınmasında belli temel siyasî meselelerde birleşmiş büyük çoğunlukların belirleyiciliğinden ziyade, küçük gruplar veya azınlıkların yatıştırılmasından söz etmek gerekmektedir. Sayısal çoğunluk koordineli eylemde bulunma kabiliyetinde değildir, eylem araçlarına sayısal çoğunluğun içindeki çeşitli unsurlar sahiptir (Dahl, 2006: 146). Gerçek dünyada demokrasi açısından asıl mesele, çoğunluk seçmenlerin kayıtsızlıkları ve pasif rızaları ile çeşitli azınlıkların bir diğer azınlığın hırslarını boşa çıkaracak ölçüde kapsamlı olup olmadığıdır (Dahl, 2006: 133).

Dahl, demokrasiyi sıradan vatandaşların liderler üzerinde görece yüksek kontrol uygulama süreçleriyle ilgili görmektedir (Dahl, 2006: 3). Oy, gelecek dönem politika tercihinden ziyade iktidarın yönetimin geçmiş eylemlerini cezalandırma işlevi görür (Dahl, 2006: 129). Seçimlerin çoğunluğun tercihlerini göstermekte oldukça etkisiz olduğunu düşünmektedir. Ancak, seçimler iki sosyal kontrol işlevi görmektedir. İlki, liderlerin lider olmayanlara karşı sorumlu tutulmasını sağlarken, ikincisi ise bireyler ve/veya partiler arasında sürekli bir siyasî rekabeti ortaya çıkarmaktadır (Dahl, 2006: 131-132).

Seçimler ve onun sağladığı rekabet süreci, sanılanın aksine çoğunluğun yönetmesini değil, siyasî liderlerin politika seçimlerini yaparken tercihlerini dikkate almak zorunda oldukları azınlıkların sayı, ölçü ve çeşitliliğini büyük ölçüde artırır. Bu işlev, seçimler sonunda bir azınlığın yönetimi değil, bir azınlıklar yönetimi anlamına gelir. Dahl'a göre bu demokrasi ile diktatörlük arasındaki farkı belirlemektedir (Dahl, 2006: 132). Azınlıklar yönetimi içinde ortaya çıkan politikalar aktif üyelerin paylaştığı önemli değerler tarafından belirlenen konsensüs içinde oluşur. Dahl'a göre, böyle bir konsensüs olmadan demokratik bir sistem olmaz ve uzun süre hayatta kalamaz. Bu konsensüs olmadığında seçimler ve rekabetin yarattığı kızgınlıklar ve hayal kırıklıkları sistemi çökertir. Politikalar konusundaki anlaşmazlık ve çekişmeler bu konsensüsün içinde olduğundan sisteme bir dayanıklılık sağlamaktadır (Dahl, 2006: 132-133). Azınlıklar yönetmektedir, ancak bu yönetim poliarşik bir sistem içinde işlemektedir. Liderler hem kendi değerleri hem de benimseyebilecekleri ve yeniden seçilebilecekleri politikalar konusunda kendi beklentileri tarafından sınırlandırılmaktadır (Dahl, 2006:132). Azınlıklardan oluşan yönetimin siyasal sistemdeki yansıması, yasama, yürütme, bürokrasi ve yargı arasında ve onların içinde birbirleriyle rekabet eden ve çatışan görevlilerden oluşan çok sayıda grubun varlığıdır. Bunlar denge denet sisteminin işlemesini sağlamaktadır (Dahl, 2006: 137).

Dahl, anayasal sınırlamaların önemli olduğunu düşünmekle birlikte, liderlerin gücünü sınırlandırmada poliarşi için zorunlu koşulların varlığının hayati olduğunu savunmaktadır (Dahl, 2006: 143). Anayasal sistem toplumda değişen güç dengelerine adapte olabildiği ölçüde ayakta kalabilir veya iyi işleyebilir. Amerika'da kölelik örneğinde anayasal sistem çalışmadığında poliarşi için gerekli ön koşulların altını oymuştur. Kadın hakları konusunda ise toplumda değişen güç dengelerine adapte olmayı başarmıştır (Dahl, 2006: 143). Amerikan siyasî sürecinde toplum içindeki aktif ve meşru bir grup karar alma sürecinin kritik aşamalarında seslerini daha etkili duyurabilir. Dahl Amerika demokrasisinde de diğer toplumlarda olduğu gibi kararlar üzerinde kontrol bakımından bireyler ve gruplar arasında siyasî eşitliğin olmadığını tespit etmektedir (Dahl, 2006: 145-146).

Demokrasi İçin Uygun Elit Düzeni

Elitler arasındaki rekabet ve işbirliği meselesi demokrasilerin kurulması, kalitesi ve istikrarını etkileyen temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Raymond Aron'a göre, *"yönetici elitin kompozisyonu, yani elitler içinde bir grubun önemi göreli olarak değişebilir, ancak bir toplum sadece bu gruplar arasında gerçek bir işbirliği varsa hayatta kalabilir ve zenginleşebilir"* (Aron, 1950: 129).

Demokratikleşme Yolları

Demokraside elit rekabeti ve işbirliği meselesi, ülkelerin genel anlamda modernleşme, spesifik anlamda ise liberalleşme-demokratikleşme serüvenleriyle ilişkili olarak görülmektedir. Bu yaklaşımı benimseyenlerden Dahl, poliarşik demokrasiye giden üç tipik yol olduğunu söylemektedir. Bunlar: 1) Liberalleşmenin kapsayıcılıktan önce geldiği yol; 2) Kapsayıcılığın liberalleşmeden önce geldiği yol; 3) İkisinin birlikte geldiği kestirme yol. İlk yola örnek İngiltere ve İsveç, ikinci yola örnek Almanya ve üçüncü yola örnek Fransa'dır (Dahl, 1971: 34-35).

Dahl, liberalleşmeyi kapalı hegemonyanın sona erip, elitler arasında rekabete izin veren özgürlüklerin genişlemesi olarak görürken, kapsamlılığı evrensel oy hakkının kabulü ve/veya katılımın ortaya çıkması ve artması olarak görmektedir. Bu ikisinin hangi sırayla gerçekleştiği, yol tiplerinde belirleyici olurken, aynı zamanda daha istikrarlı ve güvenli poliarşinin hangisi olduğunu da belirlemektedir. Bu anlamda elitler arasında rekabet ve kapsamlılık poliarşik demokrasinin iki önemli ayağı olarak öne çıkmaktadır (Dahl, 1971: 34).

İlk yol diğer ikisine göre daha güvenlidir. Bunun sebebi, henüz kapsamlı hâle gelmediği için liberalleşme ikliminin yarattığı özgürlük içinde gelişen rekabetin, önce daha dar elit gruplar arasında yaşanmış olmasıdır. Böylece kurallar, uygulamalar ve rekabetçi siyasî kültür diğer iki yola göre daha kolay gerçekleşmiş ve pekişmiştir. Parti çekişmeleri sert ve zorlu olmasına rağmen, rekabetin dar bir elit grup arasında olması bu sertliği hafifletecek bir niteliğe sahiptir. Rekabet eden elitler dar bir grup olduğu için, aralarında dostluk, aile, çıkar, sınıf ve ideoloji bağlarının varlığı rekabetin bir kırılmaya dönüşmesini engellemiştir. Kapsayıcılık artıkça yeni sosyal kesimleri temsil eden yeni elitler mevcut bir yerleşime (uzlaşmaya) gelmiş ve böylece güçlü rekabet kurallarına daha kolayca adapte olabilmişlerdir. Sonuçta ise hem yerleşik elitler hem de yeni elitler karşılıklı güven ve garantilere dayalı bir hoşgörüyü yıkmak yerine, işbirliği yaparak sistemi ayakta tutmuşlardır. Bunun sebebi, alternatifi olan anti-demokratik yolun, yani diğer elitleri ve temsil ettikleri

sosyal kesimleri baskı altına almaya çalışmanın, maliyetini yüksek veya ağır bulmalarıdır (Dahl, 1971: 36).

Diğer iki yolda ise farklı elit gruplarının uygulanabilir bir karşılıklı güvenlik sistemine ulaşmaları çok daha zordur. Bunun temel sebebi kapsamlılık sebebiyle çok sayıda grup ve çıkar çeşitliğinin uzlaşı ve işbirliğine varmasının çok daha zor olmasıdır. Çok sayıda ve farklı sosyo-kültürel kesimlerden gelen elitlerin, rekabet için ortak bir zeminde uzlaşmaları hem daha zor olması, hem de daha fazla zamana ihtiyaç duymasıdır. İlkinde olduğundan farklı olarak burada farklı sosyal kesimlerden gelen, çıkar ve bakış açıları tamamen farklıdır, birbirleriyle bağları zayıftır ve heterojen bir elit grubu söz konusudur (Dahl, 1971: 36-37).

Elit Modelleri

Yeni elit teorisyenlerinden olan John Higley ve Michael Burton elitlerin varlığını demokrasi için şart görmekle birlikte, liberal demokrasinin kurulması ve hayatta kalması için belli türde elitlere ihtiyaç olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre, *"Liberal demokrasinin olmazsa olmazı iyi ifade edilmiş, içsel olarak uyumlu ve nispeten güvenli siyasî elitlerdir"* (Higley&Burton, 2006: 1-2). Yazarlar, gönüllü-birleşik elit (consensually united elite) dedikleri bu tür bir elit grubun bulunmadığı yerlerde liberal demokrasilerin hiçbir zaman ortaya çıkmadığını ileri sürmektedirler (Higley&Burton, 2006: 2). Higley ve Burton'a göre, elitler, yapısal entegrasyon ve değer mutabakatı bakımından çeşitlilik gösterebilmektedir. Bunlar *bölünmüş*, *gönüllü-birlik* ve *ideolojik-birlik* olarak üç temel model altında toplanmaktadır (Higley&Burton, 2006: 13-14, 15-19).

Bölünmüş modelde, elitler arasında yapısal entegrasyon ve değer konsensüsü minimal düzeydedir. Bunun anlamı elit ağlarının partizanlık sınırlarını ve etkili sektörleri aşarak kapsayıcı olamamasıdır. Siyasî hizipler ve farklı sektör elitleri birbirlerine güven duymaz, kontrolsüz bir şekilde hâkimiyet için şiddetli mücadeleye girişirler. Sonuç sıfır toplamlı bir siyasettir.

Gönüllü-birlik modelinde, yapısal entegrasyon kapsamlıdır. Tek bir fraksiyon veya sektör elitin baskın olmadığı, farklı elitlerin dâhil olduğu örtüşen ve birbirine kilitlenmiş iletişim ve ağların bulunduğu bir yapı söz konusudur. Elitler kendi aralarında ideolojik ve politik anlaşmazlıklara sahip olmakla birlikte, genel politik davranışın normları ve mevcut kurumların değeri konusunda aralarında konsensüs varmışlardır. Birbirlerine güvenleri yüksektir ve işbirliği yapmaya yatkındırlar, rekabeti pozitif bir toplam çerçevesinde işletmektedirler.

İdeolojik-birlik modelinde, yapısal entegrasyon tamdır. Bunun anlamı seçkinlerin tek bir iletişim ve etki ağına dâhil olmasıdır. Birkaç üst düzey seçkinde gücü yoğunlaştıran ve merkezileştiren bir entegrasyon yapısı vardır. Değer konsensüsüne geldiğimizde görünüşte yekpare ve güçlü bir konsensüs görüntüsü vardır. Kamuoyuna farklılıklar, anlaşmazlıklar yansıtılmamaktadır. Elitler, tek bir ideoloji, dinî anlayış veya etnik doktrin etrafında birleşmiş görünmektedirler ve monolitik bir yapı mevcuttur. Siyasî çıktılar, pazarlık veya savaş sonucu olarak değil, ideolojik yaklaşımının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Higley ve Burton siyasî rejimlerin işleyişini, o rejimi yaratan ve sürdüren siyasî elit türünün dinamiklerine bağlamaktadırlar (Higley&Burton, 2006: 18). Buna göre rejimler temsili-temsili olmayan ve istikrarlı-istikrarsız olmak gibi kategorilerle tanımlanmaktadır. İstikrarlı rejimler liberal oligarşiler/liberal demokrasiler ve totaliter rejimler olarak tanımlanırken, istikrarsız rejimler yarı-demokrasiler ve monarşiler/diktatörlükler olarak tanımlanmaktadır. Temsili sistemler liberal ve il-liberal demokrasiler, temsili olmayan sistemler totaliter ve otoriter rejimler olarak kategorize edilmektedir. Bu rejimler arasındaki farklar, elitlerinin yapısı ve dinamiklerine bağlı olarak anlaşılmaktadır (Higley&Burton, 2006: 15-18).

Bu anlayışa göre, istikrarlı ve temsili liberal demokrasilerin elit yapısı gönüllü-birlik elit modeline dâhildir, istikrarlı ve temsili olmayan totaliter rejimlerin elit yapısı ideolojik birlik modeline uygun düşmektedir. İstikrasız ama temsili il-liberal demokrasiler ve istikrarsız ve temsili olmayan otoriter rejimlerin elit yapısı ise bölünmüş elit modelinin özelliklerini göstermektedir (Higley&Burton, 2006: 18-19).

Bu sava göre liberal demokrasinin varlığı, gönüllü olarak birleşmiş elitlere ve bunların varlığını sürdürmesine bağlıdır (Higley&Burton, 2006: 181). Bu analize göre, İkinci Dünya Savaşı'na kadar gönüllü-birleşmiş elitlere sahip ülke sayısı çok sınırlıydı. Savaştan sonra bu ülkelerin sayısı artmakla birlikte bu artış oldukça mütevazi kalmaktaydı. Yazarlar, bu ülkelerde liberal demokrasinin ortaya çıkışını ve hayatta kalmasını gönüllü birlik oluşturan elitlerinin oluşumu ve dayanıklılığına bağlamaktadırlar. Liberal demokrasiye temel oluşturan içsel olarak uyumlu ve sağlam elit formülasyonunun üç yoldan geliştiğini savunmaktadırlar (Higley&Burton, 2006: 3-4).

- Endişeli elitler arasında temel anlaşmazlıkların, son derece rastlantısal/şarta bağlı elit koşulları ve tercihlerine bağlı, ani ve tasarlanmış şekilde çözülmesi.

- Yerel elitlerin, uzun yerel yönetim dönemleri esnasında, siyasî olarak karmaşık ulusal bağımsızlık hareketlerine liderlik ederken, ihtiyatlı ve sınırlı temsili siyaseti uygulamak için kolonyal fırsatlara sahip olması.
- Statükoda köklü değişikliklere karşı duran ekonomik olarak müreffeh seçmenlerin desteğini almak için rekabet eden elitlerin ortak siyasî davranış normlarında birleşmiş olması.

Gönüllü-birlik modeline dönüşüm, yukarda sayıldığı şekilde üç yol izlemektedir. İlki, planlı bir anlaşmayı müzakere eden elitlerin olduğu elit yerleşimleri durumudur. İkincisi, özel kolonyal mirasa sahip ve ulusal birliğin sağlanmasından önce uzlaşıya varılmış olması durumudur. Üçüncüsü ise iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk önce uzlaşıya dayalı blok istikrarlı bir şekilde seçmen çoğunluğunun desteğini kazanır, sonraki aşamada radikal azınlık, bu desteğin etkisiyle kendi karakteristik ideolojik pozisyonlarını terk ederek hasımlarının sahip olduğu konsensüse katmaktadırlar (Higley&Burton 1989: 27; Field vd., 1988: 5-6).

Elit bölünmüşlüğünden uzlaşıya dayalı ve gönüllü birliğe doğru giden oluşum, siyasî istikrar ve kalıcı demokratik geçişler için temel bir ön koşuldur (Higley&Burton, 1989: 21). Bölünmüş ulusal elitler otoriter ve demokratik yönetimler arasında salınan istikrarsız rejimler üretirler. Ulusal gönüllü birleşmiş elitler oldukça nadir görülürler, ancak ekonomik ve diğer kolaylaştırıcı koşullar uygunsa modern demokrasiye evrilebilen istikrarlı bir rejim üretirler (Higley&Burton 1989: 17-8).

Elit modellerinin oluşumunda devletin şekillenmesi ve ulusal bağımsızlık sürecinde siyasî elitler arasında işbirliği mi, yoksa keskin çatışmanın mı olduğu hayati bir öneme sahiptir (Higley&Burton, 2006: 21-22). *"İstikrarlı demokrasilerde ulusal elitlerin görece sıkı ve kapsamlı entegrasyonu, karar almaya üyelerinin dâhil olmasını ve karşılıklı bağımlılık ortak algısının gelişmesini teşvik eder" (*Higley ve diğ., 1991: 37). Gönüllü-birlik elit üyeleri arasında, sınırlı bir partizanlık içeren siyasî davranış kodları ve kuralları üzerinde geniş bir zımni uzlaşma vardır. Ayrıca elitler merkezî karar alıcılara ve diğerlerine görece güvenilir ve etkili ulaşım sağlayan kısmen kapsamlı bütünleşik bir iletişimi paylaşmaktadırlar (Higley&Burton, 1989: 19).

Buna karşın parçalı elitlerin, genel siyasî davranışın ne olacağına dair ya hiç ortaklıkları yoktur veya bu çok azdır. Bu elitler kapsamlı, güvenli ve etkili bir iletişime sahip değillerdir, bunun yerine hizipsel ve ikincil sınırlarda tek tük ve sınırlı bir iletişime sahiptirler (Higley&Burton, 1989: 19). Bu elitlerin bulunduğu ülkelerde siyaset, yürütme gücünü ele geçirme beklentisine veya ele geçirme girişimleri şeklinde düzensiz olarak iktidarın ele geçirilmesine

tâbi hâle gelmektedir (Higley&Burton, 1989: 20). Bu durumda ise elit yerleşimleri veya uzlaşımı; "*mücadele eden ulusal elit fraksiyonları en temel anlaşmazlıkları üzerinde anlaşmayı müzakere ederek aniden ve tasarlayarak ilişkilerini yeniden organize etmeleriyle oluşur ve görece nadir bir durum" haline gelmektedir* (Burton and Higley 1987b, p. 295).

Yeni elit teorisyenlerine göre, anlaşmalar görece otonom elitlerin tercihlerinin sonucu olduğundan sosyal, ekonomik ve kültürel güçler açısından öngörülemez ve tahmin edilemezler. Bu anlaşma gelecek siyasî istikrarın ilk temelini kurar ve karşılıklı olarak birleşik elit algısını yaratmaktadır (Burton&Higley, 1987: 304). Elitlerdeki dönüşüm demokrasiye temel olacak sonuçlar doğurmaktadır. İlk olarak sınırlandırılmış partizanlık normlarına uygun barışçıl bir rekabet yaratmaktadır. İkinci olarak ise zorla iktidarı ele geçirmeler artık gerçekleşmediği ve büyük ölçüde bunun beklenmediği rejimler oluşmaktadır (Burton&Higley, 1987: 295). Elitlerin buna yanaşmasının sebeplerinden biri en temel amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için karar alma mekanizmalarına ulaşımlarının sağlanmış olmasında yatmaktadır (Higley&Burton, 1989: 19).

Yeni elit teorisyenlerine göre, siyasî elit modellerindeki değişim oldukça nadir gerçekleşmektedir. Elit modelleri arasında nadir olan değişim gerçekleştiğinde ise rejim de değişmiş demektir. Mevcut bir elit modeli kültürel, ekonomik, demografik ve uluslararası koşullar bakımından toplumda dramatik değişiklikler olsa bile kalıcı olma eğilimi sergilemektedir. Daha yaygın olan değişim, istikrarsız kategorisinde yer alan il-liberal demokrasiler ve otoriter rejimler arasında yaşanır ve genellikle ikisi arasında salınma şeklinde gerçekleşmektedir. Bu iki rejim de, bölünmüş elit modeline sahiptir, yani rejimler arası salınım aslında elitlerde yapısal bir değişiklik anlamına gelmemektedir. Yazarlara göre, diğer değişimler savaşlar ve işgaller gibi büyük tarihi olaylarla gerçekleşebilmektedir (Higley&Burton, 2006: 19-20). Genel olarak elit modelleri arasındaki dönüşümler büyük siyasî değişimlerin anahtar unsuru olarak görülmektedir (Higley&Burton, 2006: 22).

Elitler ve Halk İlişkisi

Elitlerin yeri ve rolü bakımından bir başka önemli konu elitler ve halk arasındaki ilişkidir. Bazı yazarlar halkın tamamen pasif olduğunu ve elitler tarafından manipüle edildiğini düşünmektedir. Başka bazı yazarlar ise o kadar karamsar değildir ve elitlerle halk arasında karşılıklı bir ilişi olduğunu düşünmektedirler.

Siyasî elitler arası rekabet ve yarışma temsil mekanizması yoluyla gerçekleşmektedir. Seymour Martin Lipset, elitlerin ya sosyal baskıya cevap veren

veya kitleleri manipüle eden bir şekilde tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Elitlerin her iki işlevi birlikte taşıdığını düşünmektedir. Ona göre, *"temsil ne sadece sosyal baskıya siyasî bir uyum aracıdır ne de bir manipülasyon aracıdır. Temsilin amacı, partiler ve sosyal tabanlar arasındaki ilişkilerin kombinasyonlarının -ki bu kombinasyonlar etkin bir yönetimin işlemesini mümkün kılar- yerini belirlediği için her iki fonksiyonu birlikte içerir"* (Lipset, 1962: 34).

Demokraside elitler ve halk arasındaki ilişkinin temsil mekanizması bakımından nasıl işlediği önemlidir. Temsili demokraside elitlerin temsil işlevi ve halk tarafından denetim bakımından, vekalet modeli (mandate), hesapverebilirlik modeli (accountability) ve yetkilendirme modeli (authorization) olmak üzere üç formu olduğu söylenebilir (Körösényi, 2009*:* 366).

Vekalet modeli klasik temsili demokrasi anlayışına en yakın anlayıştır. Şöyle ki, bu modelde seçmenler ile siyasî elitler arasındaki ilişki bir tür görevlendirme, vekalet verme hatta delege belirleme olarak görülmektedir. Siyasî elitlerin onları seçenlerin görüş ve tercihlerini yansıttıkları, seçmenleri temsil ettikleri ve elitlerin otonomisinin oldukça sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Vatandaşlar rasyonel ve kamu meseleleri hakkında karar verecek bilgiliye sahip veya yeterli olarak kabul edilmektedirler. Vatandaşlar ilgili ve bilgili olarak resmedilir. Vatandaşların siyasî meseleler, politikalar, yaklaşımlar ve alternatifler üzerinde düşünerek ve tartarak kendi temsilcilerini belirlediği kabul edilmektedir. Vatandaşlara siyasetin ana belirleyicisi rolü verilirken, elitlerin rolü fonksiyonel bir bağlamda görülmektedir. Bu modelde, elitler daha pasifken halk daha aktif varsayılmaktadır. Halkın kendi kendini yönetme idealine en yakın anlayıştır diyebiliriz (Körösényi, 2009: 367-370). Vekalet modeli Schumpeter'in klasik demokrasi teorisi dediği ve gerçekçi bulmadığı anlayışa uygun düşmektedir.

Vekalet modelinin varsayımları şu şekilde özetlenmektedir: *"1) Vatandaşlar iyi şekilde bilgilendirilmiştir, seçim kampanyaları adayların seçilmeleri halinde izleyecekleri politikalar konusunda bilgilendiricidir, 2) Friedrich kuralı gereği seçimler arası dönemde görevdekilerin sorumlulukları dikkate alınır; 3) Seçimlerde kazanan adaylara ve politika platformlarına verilen vekalet her zaman halkın çıkarınadır; 4) Seçimlerden sonra seçmenler oylamada referans aldıkları politika tercihlerini korurlar; 5) Siyasetçilerin çıkarı halkın çıkarıyla örtüşür"* (Przeworski vd., 1999: 30-40; Körösényi, 2009: 368).

Hesapverebilirlik modelinde vatandaşın rolü politika girdilerinin belirleyicisi olmak yerine, iktidardaki elitlerin performansını değerlendirici, yani çıktılar üzerinden karar verici bir roldür. Vatandaşlar rasyonel ve tam bilgili olmak yerine, makul ve yeterince bilgili olarak görülmektedir. Vatandaşlar

hükümetteki siyasî elitlerin, dönemleri içindeki performanslarını dönem sonunda yani seçimler geldiğinde değerlendirmektedirler. Bu değerlendirmenin anlamı yeni dönemde onlarla mı devam edileceği, yoksa yerine rakip alternatiflerinden birilerinin mi getirileceğini belirlemektir. Hesapverebilirlik modelinde elitlerin belli bir otonomiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Temsilciler kendi fikir ve görüşleri doğrultusunda işleri yürütmek konusunda kısmî bir serbestliğe sahiptirler. Ancak onları tam bağımsız olmaktan alıkoyan ve dolayısıyla halkın iyiliği, refahı veya onayına göre davranmaya zorlayan gelecek seçimlerdir. Seçimler halkın, siyasî elitler üzerindeki denetim mekanizmasıdır. Bunun anlamı, bu modelin geriye dönük oylamaya, yani Friedrich'in beklenen tepkiler kuralına yaslanmakta olduğudur. Bu durum, elitleri tam bağımsız olmaktan ve halkın çıkarı yerine sırf kendi çıkarlarını gözetmekten uzaklaştırmaktadır. Bu modelde, elitler ile halkın rolü daha dengeli bir şekilde kavranmaktadır. Elitler ne seçmenin iradesini dile getiren basit bir aracıdır, ne de seçmen iradesinden tamamen bağımsız asıl belirleyici güçtür (Körösényi, 2009: 370-373).

Hesapverebilirlik modeli çeşitli varsayımlar üzerinden tahayyül edilmektedir. Bunlar: *"1) seçmen siyasî durum hakkında zayıf bir şekilde bilgilendirilir; 2) mevcut durum makamlarda bulunan görevlilere atfedilir; 3) Friedrich kuralı işler; 4) yeniden seçilme kriteri, seçmenlerin her zaman kendi çıkarlarını gözetmesidir"* (Przeworski vd., 1999: 40-44; Körösényi, 2009: 372). Bu yaklaşımda, seçmenler, tam bilgili ve baştan politika tercihleri belli olarak kabul edilmez, yani seçmenler siyaset girdisi sağlama konusunda yetersizdir. Ancak siyasetlerin sonuçları konusunda, kendi hayatları üzerindeki etkilerini deneyimledikleri için, değerlendirme yapabilmektedirler.

Yetkilendirme modeline geldiğimizde ise klasik demokrasi idealinde çizilen resimden oldukça uzaklaşmış bir demokrasi resmi görülmektedir. Halkın yönetime etkisi ve belirleyiciliğinin iyice zayıfladığı, elitlerin bağımsızlığı ve gücünün artığı bir demokrasi pratiği resmedilmektedir. Elitler vatandaşların bilgi, görüş, fikir ve kanaatlerinin ana belirleyicisi durumuna yükselmiştir. Vatandaşlar politikalar ve mevcut siyasî durum konusunda yeterli ve sağlıklı bilgiye sahip değillerdir. Görüşleri ve fikirleri dışardan manipülasyon ve belirlemeye açıktır. Bu yüzden ne kendi görüş ve politika tercihlerini oluşturarak temsilcilerini yönlendirebilmektedirler, ne de siyasî elitlerin performanslarını değerlendirerek anlamlı bir şekilde onlardan hesap sorabilmektedirler. Oy tercihleri siyasî elitleri denetlemek değil, esasen siyasî elitlere onay vermek veya vermemek anlamına gelmektedir. Bu modelde siyasî elitler daha bağımsız, güçlü ve belirleyici durumdadır. Seçmen ise oldukça pasif bir konumda kalmaktadır. Halk karmaşık, öngörülemez ve değişken bir dünyada

adayların ve partilerin politikaları ve performansları yerine kişilikleri üzerine odaklanarak tercihlerini belirlemektedirler. Çünkü, ilk ikisi konusunda değerlendirme yapmak için doğru bilgi ve kanaate sahip değillerdir. Elitler seçilebilmek için seçmenleri manipüle etmeye ve algılarını şekillendirmeye çalışacaklardır. Seçmenler kararlarını, siyasî liderler ve partiler arasında rekabetin kendilerini öne çıkaran söylem, strateji ve taktikleri arasında ve onlardan etkilenme derecelerine göre vereceklerdir (Körösényi, 2009: 373-376).

Bu modelde seçmenler, ne vekalet modelinden olduğu gibi -yönetim döneminden- önceden, ne de hesapverebilirlikte olduğu gibi sonradan iradeleri ve tercihleriyle belirleyici konumda değillerdir. Vatandaşlar politikalar ve nedenleri hakkında kötü bilgilendirilirler. Siyasi dünyanın karmaşıklığı karşısında şaşkına dönmüş durumdadırlar. Elitler bu dünyayı onlar için anlamlı ve anlaşılır kılma işlevini üstlenmektedirler. Bu sebeple, yetkilendirme modelinde elitlerin rolü aslî belirleyicidir ve elitlerin otonomisi oldukça yüksektir. Elitler; "*1) siyasi gerçekliği yorumlayarak sıradan vatandaşlar için anlamlı hâle getirirler, 2) kamu yararını tanımlarlar, 3) vatandaşları bunlara uymaya zorlamak da dâhil kollektif eylemler gerçekleştirirler*" (Körösényi, 2009: 375).

Demokratik elitizm teorisyenlerinden vekalet temsiline yakın görülebilecek kimse yoktur. Demokratik elitizm teorisyenleri vekalet temsilini gerçekçi bulmamaktadırlar. Vekalet modelinin demokrasinin işleyişini yansıtmaktan ziyade bir tür halk/çoğunluk iradesi mitine dayandığını düşünmektedirler. Onların demokrasinin işleyişine ilişkin görüşleri yetkilendirme modeli ile hesapverebilirlik modelinin karışımı gibi görünmektedir. İki modelin çeşitli ağırlıklarda yer aldığı kombinasyonların farklı teorisyenler tarafından benimsendiği söylenebilir. Hesapverebilirlik ve/veya yetkilendirme modelleri demokrasinin hem pratiği olarak uygulanabilir olması hem de iyi işleyebilmesi için gerekli olarak görülmektedir.

Eleştiriler

Demokratik elitizm teorisyenleri ampirik araştırmaları referans alarak gerçekçi bir temelde demokrasiyi ele almaya girişmektedirler. Eleştirmenleri ise ağırlıklı olarak demokrasinin normatif yaklaşımını benimseyenler arasından gelmektedir. En temeldeki eleştiri demokratik elitizmin, demokrasinin temeli olan halk katılımını dışlayarak demokrasiden uzaklaştığı, hatta anti-demokratik bir yola girdiği yönündedir. Bu eleştiriye göre demokratik elitizm teorileri halkı yönetimde yer almaktan kalıcı olarak dışlamaktadır, dolayısıyla bu demokrasi anlayışı kusurludur. Çünkü, demokrasi halkın katılımını gerektirmektedir. Bu görüşe göre, temsili sistem anti-demokratik bir karaktere

sahiptir. Çünkü, dolaylı bir seçilme söz konusudur, seçilmiş elitler kedileriyle denk veya daha üst bir siyasî güce sahip ikinci bir eliti seçmektedirler (Bottomore, 2001: 90).

Bu eleştiriyi getirenler demokrasinin orijinal anlamını hatırlatmaktadırlar. Demokrasi modern dönemde, 19. Yüzyıl boyunca halk tarafından yönetim olarak görülmüştür. Demokrasi, siyasî hakların daha önce bundan mahrum bırakılmış toplum kesimlerini içine alacak şekilde gelişen bir süreç olarak düşünülmüştür. Demokrasi, temelde toplumun aşağı sınıflarının soylular ve zenginlere karşı çıktığı bir siyasî doktrin ve siyasî hareket olarak ortaya çıkmıştır. Nihayetinde demokrasi, her zaman halkın kendi kendini yönetebileceği bir ideal olarak anlaşılmıştır. Bu ideal asla tam olarak elde edilemeyebilir, ancak o yönde uğraşılması gerekmektedir. Oysa, demokratik elitizm teorisyenleri evrensel oy, çok partinin rekabeti ve temsili hükümetten oluşan demokrasiyi, demokratik ilerlemenin nihaî noktası olarak görmektedirler. (Bottomore, 2001: 91) Bu değerlendirmeye göre, halk yönetimi muhalifleri, temsili sistemi demokrasiyi sınırlandırmanın etkin bir aracı olarak görmektedirler. Doğrudan katılım idealine yaklaşmanın yollarını aramak yerine, temsili sitemi ideal olarak alma eğilimdedirler. Eleştirmenlerine göre temsili demokrasinin öne çıkmasında sadece ölçek meselesi yoktur, elitizm tercihinin de önemli etkisi vardır. Bir anlamda elitizm arzuları temsil sisteminin içine gizlenmektedir (Bottomore, 2001: 90-91).

Bu hattaki eleştiriye göre, demokratik elitizm teorisyenleri demokrasiyi, onun ayırt edici unsuru olan halkın siyasî aktivitesine vurgudan uzaklaştırarak, radikallikten çıkarıp muhafazakâr bir siyasî doktrine dönüştürmektedirler (Walker, 1966: 288). Elitizm teorisyenleri, demokratik teorinin normatif unsurunu gerçekçilik arayışı uğruna yerinden etmektedirler. Yerine ise istikrar ve yönetimde etkinliği yerleştirmektedirler (Walker, 1966: 289). Demokratik elitizm teorisyenlerinin, siyasî davranışın daha güvenilir açıklamalarını geliştirmeye çalışırken, statükonun savunucuları haline dönüşmesi tehlikesi ile karşı karşı kaldıkları ileri sürülmektedir (Walker, 1966: 289).

Carole Pateman da söz konusu teorisyenlerin çalışmalarının ampirik ve gerçekçi boyutunu vurgulamayı sevklerini, ancak bu gerçeklerin neden böyle olduğunu açıklamaya girişmediklerini belirtmektedir. Ona göre, demokratik elitizm teorisyenleri demokrasinin gerçeği olarak sundukları konuları eleştirme konusunda isteksiz görünmektedirler. Sıradan insanın siyasete ilgi ve siyasi etkinlik duygusunun düşüklüğünün nedenlerini, alt sosyo-ekonomik kesimlerde bu ilgisizlik ve etkinlik duygusunun niye çok düşük olduğunu, ikisi arasındaki korelasyonu araştırma gereği görmemektedirler. Bunun yerine

istikrarlı elit yönetimleri için ilgisiz ve bilgisiz seçmenlerin katılımından vazgeçilmesini sağlık vermektedirler. Klasik demokratik teori sıradan insanın ilgi ve niteliklerinin demokratik süreç içinde geliştirilmesi gerektiği fikrine bağlıdır, oysa elitizm teorisyenleri bunu terk etmişlerdir. Sıradan insanın siyasete ilgisi, bilgisi, etkinlik duygusu ve demokratik karakteri geliştirecek kurumsal düzenlemeler yapma imkânı araştırılmamaktadır. Pateman'a göre, insanların bu konularda katılımcı bir pratik içinde gelişeceklerine ve daha demokratik bir tutum alacaklarına dair araştırmalar mevcuttur. İşyerlerinde, alt düzeyde bile, küçük düzeltmelerle katılım artırıldığında verimliliğin arttığına dair sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Sıradan vatandaşın ilgisizliği ve anti-demokratik tutumlara sahip olması değişmez bir durum değil, katılımcı olmayan bir sistemin ürettiği bir sonuç gibi görünmektedir. Dolayısıyla, siyasî alanı dar tanımlamaktan vazgeçmek -toplumsal yaşamanın, çalışma ve iş hayatı başta olmak üzere- ve katılımın artırılması ile hem gerçekçi hem katılımcı bir demokrasi imkânı ortaya çıkabilecektir (Pateman, 1976: 103-111).

Tom Bottomore da benzer şekilde demokraside katılımın sadece siyasî boyutta kaldığı sürece elitleri ürettiğini, buna karşın katılımın üretim ve çalışma hayatına yayılmasıyla gerçekçi bir katılımcı demokrasinin mümkün olduğunu savunmaktadır (Bottomore, 2001: 95, 129). Böylece insanlar günlük hayatlarından katılımı deneyimleyecekler ve belli bir alışkanlık kazanacaklar, kararlara katıldıkları için etkili olduklarını düşünecekler ve siyasî meselelere de ilgileri artacaktır.

İkinci eleştiri hattı demokratik elitizm teorisyenlerinin elitlere ve halka yükledikleri anlam ve değerin hatalı olması üzerinden ilerlemektedir. Demokratik elitizm teorisyenleri, elitlerin demokraside önemli bir rolü ve işlevi olduğunu, demokrasinin var olması, istikrarı ve etkin yönetimi için gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Elitlerin, bu işlevlerini yerine getirebilmeleri için belli niteliklere ve otonomiye sahip olmaları gerektiği ileri sürülmektedir. Elitlere atfedilen nitelik ve önem, halkın bazı olumsuz özellikleri veya yetersizlikleri üzerinden meşrulaştırılmaktadır. Eleştirmenler ise elitler ve halka atfedilen nitelikleri sorgulamaktadırlar. Elitizm teorisyenleri, halkın ilgisizliği ve bilgisizliğine aşırı vurgu yaparken, diğer taraftan aktif ve sorumluluk sahibi elitin bilgeliği ve enerjisini öne çıkarmaktadırlar. Elitlerin, halktan veya seçmenden daha bilgili, nitelikli, sorumluluk sahibi, özgürlükçü ve kamusal çıkarları gözeten bir şekilde resmedildiğini, ancak bunun gerçekliğinin şüpheli olduğu ileri sürmektedirler (Walker, 1966: 295).

Demokratik elitizm teorilerinde konsensüse ulaşmış elitlerin demokrasiyi korumak bakımından önemli bir güvence olduğu savunulmaktadır.

Eleştirmenlere göre ise elitlerin halktan daha özgürlükçü ve demokrasiye bağlı olduğuna dair güçlü bir kanıt yoktur. Ayrıca, elitlerin çıkarları ile demokrasinin iyi işlemesi arasında doğrusal bir ilişki olduğunu da varsayamayız. Yine, elitlerin güçlü çıkarlarının demokrasiyi saldırılardan koruyacak etkili bir konsensüse nasıl ulaşılacağı ve elitlerin demokratik olmayan kitle ve liderlerine karşı nasıl kâfi bir güç oluşturacağı şüphelidir. Demokratik elitizm teorisyenleri halka güven ve inancı kabullenemiyor, demokratik araçların demokratik amaçları elde etmede başarısız olduğunu söylemektedirler. Oysa, kitlenin aktif desteği olmaksızın özgürlüğün uzun süre korunması mümkün değildir (Bachrach, 1967: 94, 105-106).

Demokratik elitizm teorisyenlerine yönelik bir başka eleştiri, elit yerleşimleri denen elitler arasında demokrasinin temel normları konusunda uzlaşımları meselesidir. Yeni elit teorisyenlerinin gönüllü-birleşik elitleri, istikrarlı demokrasi için zorunlu bir koşul olarak görmesine karşı çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Eleştirmenlerden Paul Cammarck istikrarlı rejim ve gönüllü birleşik elit tanımlarının döngüsel olduğunu ileri sürmektedir. Gönüllü-elit birliği teorisi; takipçilerin ilkeleri olduğunu, ancak elitlerin savunacak önemli bir çıkarları olmadığı veya bu tür çıkarların anlaşmalara girmediği veya bu uzlaşıyı engellemediği anlamına gelmektedir. Zira takipçiler belirli sonuçlara yönelik taahhütlerinden vazgeçerse, seçkinler kendi aralarında bağlayıcı anlaşmaları müzakere etmekte özgür olarak resmedilmektedir. Bu, mantıksız görünmektedir ve çeşitli temellere ilişkin herhangi bir tartışmanın yokluğunda ikna edici değildir (Cammack, 1990: 418). Özetle, elitlerin uzlaşma sağlama yetenekleri konusunda yeterli bir açıklama yapılmamaktadır, çünkü kendi uzlaşma yetenekleri araştırılmamaktadır. Genel açıklama, dört paradigmatik vakayı, diğer dağılmış seçkinler vakalarından farklılaştırmaz. Sadece basitçe, aslî meseleler üzerindeki temel çatışmaların yokluğunu veya otomatik çözümünü varsaymaktadır. Gerçekten de Burton ve Higley, yaklaşımlarının *"elit yerleşimleri etkileyebilecek çeşitli sosyal, ekonomik, kültürel ve politik güçler arasındaki nedensel bağlantıları çözmelerine ve aramalarına"* izin vermediğini kabul etmektedirler (Cammack, 1990: 418).

Elitler ile halk arasındaki karşılaştırma araştırmalarında elitlerin halka göre demokratik değerleri destekleme konusunda daha yüksek oranlara sahip oldukları doğru olmakla birlikte, elitlerin kendi aralarında destek düzeyi konusunda ayrıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre bazı elitlerde destek yüksekken diğerlerinde halkın oranından çok daha düşük çıkmaktadır. Araştırmacılar, bu gerekçeyle bir bütün olarak elitler ile halkı bu şekilde karşılaştırmanın doğru olmadığını öne sürmektedirler. Demokratik elitizm teorisyenleri katılım ve değerler uzlaşısı üzerinden teorilerini inşa etmektedirler.

Oysa, elitler arasında demokratik değerleri destekleme konusunda ciddi bir fark vardır. Dolayısıyla elit çoğulculuğu ve rekabetinin demokrasiyi koruyacağı ve anti-demokratik eğilimlere direnç sağlayacağı savı zayıflamaktadır. Zira, seçimlerin hangi tür elitleri galip çıkaracağı belirsizdir. Anti-demokratik eğilimli elitlerin galip gelmesi durumunda işler tam tersine dönebilecektir. Demokratik elitizm teorisyenleri bunu gözardı etmektedirler (Sniderman vd., 1991: 365-370).

Halkın kısa vadeli ve irrasyonel tercihler yapmasına karşı elitlerin uzun vadeli ve kamu yararını gözeten kararlar almasının daha olası olduğunu savunulara karşı eleştiri getirilerek, çoğunluğun ve tercihlerinin daha yerinde olacağına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Örneğin Helene Landemore'e göre, en iyi bireylerden oluşan küçük bir grup bile, müzakere ve çoğunluk yönetimi gibi mekanizmalarla bilgileri biraraya gelmiş bilişsel çeşitliliğe sahip geniş bir kesimden daha iyi olmayacaktır. Dar argüman, genel olarak üzerinde anlaşmaya varılan bir problem varsa ve bu problemin nesnel olarak en iyi çözümü varsa, o zaman bilişsel olarak daha çeşitli bir grubun, bilişsel olarak daha az çeşitliliğe sahip bir gruba göre onu bulmasının daha olası olduğu iddiasını içermektedir (Landmore, 2013: 22-23). Bu görüşü savunanlar çok sayıda insanın sınırlı bir azınlığa göre daha bilgece ve doğru kararlar alacağını ileri sürmektedir (Waldron, 1995: 564). Kitlelerin bilgeliğinin nedenlerinden biri olarak çeşitliliği gösterilmektedir. Örneğin borsada uzmanlarla karşılaştırıldığında, çeşitliliği yoğun ve uzman olmayan kişilerden alınan satış tahminlerinin daha doğru çıktığına dair araştırmalar yapılmıştır (Long&Page, 2001). Kitlelerin bilgeliği meselesinde çok sayıda kişiden bir konudaki tahminleri (bir ineğin ağırlığı, bir yığın kürdanın sayısı gibi) sorulmakta sonra ortalaması alındığında doğruya çok yakın bir sonuç çıkmaktadır. Bu argümanlarla, elitlerin yetkinliği ve halkın yetersizliği argümanı bertaraf edilmeye çalışılmaktadır.

Sonuç

Demokratik elitizm teorileri demokrasinin gerçekçi bir resmini sunma konusunda oldukça başarılı oldular. Demokrasinin nasıl işlediğini klişeler ve mitlerden arındırdılar ve gerçekçi bir demokrasi teorisi sundular. Bu katkının akademik anlamda büyük bir kazanım olduğu kesindir. Aynı zamanda idealist demokrasi tahayyülünün yarattığı pratik bir tehlikeye karşı da uyarıcı bir işlev görebilir. Demokrasinin idealist tahayyülü mevcut demokrasilerden beklentiyi gerçekçi olmayan ve karşılayamayacağı bir şekilde yükseltmektedir. Aşırı yüksek beklentileri karşılayamayan demokrasiler hayal kırıklığı

yaratınca otoriter ve anti-demokratik rejimlerin alternatif olarak öne çıkmaya başlamasına yol açabilmektedir. Demokrasinin, daha gerçekçi ve daha mütevazı bir kavrayışı, sitemin üstünden taşıyamayacağı beklentilerin yükünü alarak demokrasilerin hayatta kalmasına katkı sağlayabilir.

Bununla birlikte, demokratik elitizm teorisyenleri gerçekçi bakışlarını halkın üzerine odaklamakta fazlasıyla titizken, bu bakışı elitlere yönlendirme konusunda fazlasıyla cimri kalmışlardır. Halkın, siyasî ilgi ve bilgi eksikliği, irrasyonalitesi, kısa vadeli çıkar peşinde koşması, demokrasi ve haklar konusunda olumsuz görüşü gibi pek çok eksikliğini veya yetersizliğini özenle ele almışlar ve halka çok fazla kredi açmamışlardır. Buna karşın elitler söz konusu olduğunda gerçekçilikten uzaklaşarak elitlere çok fazla kredi açmışlardır. Elitlerin kişilik ve ahlâkî özellikleri, nitelikleri, rasyonaliteleri abartılmış ve onlara fazlaca güven duyulmuştur. Elitler söz konusu olduğunda ampirizm yöntemi, yerini normativizme bırakmış gibi görünmektedir.

Elitlerin demokrasi üzerinde uzlaşı kurabildiği gibi otoriterizm üzerinde de uzlaşı kurabildiği, karmaşıklaşan toplum ve yönetimde elitlerin de bilgi ve kavrayış eksiklikleri olabildiği, kendi çıkarları uğruna kamu gücünü kullanma eğilimleri, şeffaflıktan ve hesap vermekten kaçınma eğilimleri, iktidar ve nimetleri uğruna yozlaşmaya ve ahlâkî zaafla düşebildikleri, güçlerini kötüye kullanma eğilimleri yeterince düşünülmemiş veya dikkate alınmamıştır. Elitlere yönelik bu geniş kredi ve güven sebebiyle, halkın sadece seçimden seçime elitleri denetlemesi ve elitlerin belli bir otonomiye sahip olmaları gerektiği çıkarımı yapılmıştır. Oysa liberalizm, iktidarı kullananlara şüpheyle yaklaşmaktadır ve iktidarın yozlaşmaya eğilimli olduğu savına sıkı sıkıya bağlıdır. Liberalizmde, elitlerin sürekli denetim altında olmaları, sınırlandırılmaları ve güçlerinin dengelenmesi gerektiği savunulagelmiştir. Demokratik elitizm teorisyenlerinin gerçekçilikle, elitler yerine halka odaklanmalarının sebebi klasik demokrasi yaklaşımının gerçekçi olmadığını kanıtlanma ile işe girişmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Belki artık o başlangıç noktasını terk edip elitlere de odaklanma zamanı gelmiştir.

Elitlerin demokrasinin kurulması ve işlemesinde çok önemli bir yere ve hayati role sahip olduğu inkâr edilemez. Ancak en az onlar kadar halkın da çok önemli ve hayati rolü olduğunu unutmamak gerekir. Elitlerin dayanacakları bir sosyal tabana sahip olmadan demokrasi üzerinde uzlaşıya varmalarının zor olduğu, yaygın olarak demokrasiye inanmayan ve desteklemeyen bir toplumda, demokrasinin işlemesinin sağlıklı (hatta mümkün) olmayacağı, halkın demokrasideki yeri ve etkinliğinin azalmasının otoriter liderleri ve popülist demokrasiyi besleyeceği, elitleri güçlendirirken otoriter ve popülist liderlere zemin

hazırlanabileceği unutulmamalıdır. Elitizmin ayarı fazla kaçtığında daha istikrarlı ve iyi işleyen demokrasiler yerine, kendilerini etkisiz hisseden, iradelerinin ve tercihlerinin politika ve kararlara yansımadığını düşünen seçmenlerin, karizmatik ve otoriter eğilimli popülist liderlerin söylem ve vaatlerinden daha kolay etkileneceğini öngörmek zor değildir. Nitekim pek çok liberal demokraside popülizmin yükselişi alarm zillerini çoktan çaldırmış durumdadır.

Kaynakça

Achen, C. & Bartels, L. (2016) "Democracy for Realists: Holding up A Mirror to The Electorate", *Juncture*, 22(4): 269-275.

Aron, R. (1950) "Social Structure and the Ruling Class: Part 2", *The British Journal of Sociology.* 1(2): 126-143.

Arrow, K. J. (1963) *Social Choise and Individual Values*. Wiley Press.

Bachrach, P. (1967) *The Theory of Democratic Elitism*. Boston: Little, Brown.

Berelson, B. R. (1952) "Democratic Theory and Public Opinion", *Public Opinion Quarterly.* 16(3): 313-330.

Bottomore, T. (2001) *Elites and Society*, 2. Ed., Taylor&Francis.

Burton, M. G. & Higley, J. (1987) "Elite Settlements." *American Sociological Review* 52: 295-307.

Cammack, P. (1990) "A Critical Assessment of the New Elite Paradigm" *American Sociological Review*. 55(3): 415-420.

Caplan, B. (2007) *The Myth of the Rational Voter (Why Democracies Choose Bad Policies)*. Princeton University Press.

Dahl, R. A. (1961) *Who Governs?: Democracy and Power in an American City*. Yale University Press.

Dahl, R. A. (1971) *Polyarchy: Participation and Opposition*. London: Yale University Press.

Dahl, R. A. (2006 [1956]) *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: The University of Chicago.

Dahl, R. A. (2015) *Demokrasi Üzerine*, Ankara: Phoenix Yayınları.

Downs, A. (1957) *An Economic Theory of Democracy*. Harper and Row Press.

Field, G. L. & Higley, J. & Burton, M. G. (1988) "Elite Transformations in France, Italy, Japan and West Germany since World WarII." *Paper delivered to XIVth World Congress of the International Political Science Association*, Washington DC.

Higley, J. & Burton, M. (2006) *Elite Foundations of Liberal Democracy.* Oxford: Rowman & Littlefield.

Higley, J. & Burton, M. G. (1989) "The Elite Variable in Democratic Transitions and Breakdowns", *American Sociological Review.* 54:17-32.

Higley, J. & Hoffmann-Lange, U. & Kadushin, C. & Moore, G. (1991) "Elite Integration in Stable Democracies: A Reconsideration." *European Sociological Review* 7: 35–53.

Körösényi, A. (2009) "Beyond the Happy Consensus about Democratic Elitism", *Comparative Sociology. 8:* 364–382.

Krouse, R. W.(1982) "Polyarchy & Participation: The Changing Democratic Theory of Robert Dahl", *Polity*. 14(3): 441-463.

Landemore, H. (2013). *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many.* Princeton&Oxford: Princeton University Press.

Lane, R. E. (2004) "Losing Touch' in a Democracy", *Elitism, Populism, and European Politics,* ed. Jack Hayward, Oxford: Clarendon Press, pp. 33-66.

Lippmann, W. (1993) *The Phantom Public*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers

Lipset, S. M. (1962) *Michel's' theory of political parties; Introduction to Collier Books edition of Political parties*. New York: Crowell-Collier Press.

Long, L.&S. E. Page. (2001). "Problem Solving by Heterogeneous Agents", *Journal of Economic Theory.* 97(1): 123–163.

Mannheim, K. (1956) *Essays on The Sociology of Culture*, Routledge.

McClosky, H. & Brill, A. (1983) *Dimensions of Tolerance: What Americans Think About Civil Liberties.* New York: Russell Sage.

McClosky, H. (1964) "Consensus and Ideology in American Polities'" *American Political Science Review.* 58: 361-82.

Michels, R. (2009 [1915]) *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Democracy*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Mill, J. S. (2001) *On Representative Government.* London: The Electric Book Company

Mills, C. W. (1956) *The Power Elite*. Oxford: Oxford University Press.

Mosca, G. (1939) *The Ruling Class*. London: McGraw- Hill Book Company.

Pakulski, J. (2012) "The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism", *Historical Social Research*. 37(1): 38-56.

Pareto, Vilfredo. (1935) *The Mind and Society.* London: Jonathan Cape Limited.

Pateman, C. (1976) *Participation and Democratic Theory*, London: Cambridge University Press.

Przeworski, A. & Stokes, S. & Manin, B. (eds.) (1999) *Democracy, Accountability and Representation.* Cambridge: Cambridge University Press.

Riedrich, C.J. (1950) *The New Image of the Common Man*. Boston: Beacon Press.

Sampson, A. (1962) *Anatomy of Britain*. London: Hodder & Stoughton.

Sartori, G. (1962) *Democratic Theory.* Detroit: Wayne State University Press.

Sartori, G. (1978) "Ant-Elitism Revisited", *Government and Opposition* , 13(1): 58-80.

Schumpeter, J. A. (2003 [1943]) *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Routledge Press, edition Taylor&Francis e-library.

Sniderman, P. M. Vd.(2000) "The Theory of Democratic Elitism Revisited: A Response to Vengroff and Morton". *Canadian Journal of Political Science.* 33(3): 569-586.

Sniderman P. M. & Joseph F. Fletcher & Peter H. Russell & Philip E. Tetlock & Brian J. Gaines (1991) "The Fallacy of Democratic Elitism: Elite Competition and Commitment to Civil Liberties", *British Journal of Political Science*. 21(3): 349-370.

Uslu, C. (2022) *Demokrasi*, Ankara: Orion Yayınları

Waldron, J. (1995) "The Wisdom of the Multitude: Some Reflections on Book 3, Chapter 11 of Aristotle's Politics", *Political Theory*. 23(4): 563–584.

Walker, J. L. A. (1966) "Critique of The Elitist Theory of Democracy", *Political Science Review.* 60(2): 285-295.

Weber, M. (1946) *From Max Weber: Essays in Sociology: Essays in Sociology.* Hans Heinrich Gerth & Charles Wright Mills (Eds.), Oxford: Oxford University Press.